
Forskningsetiske retningslinjer og innsats for økt oppmerksomhet om etikk

Bakgrunn

Fra styret er det bedt om at spørsmål knyttet til forskningsetikk, universitetets etiske regler og praktiseringen av disse, tas opp som tema i styret.

Status

Universitetsstyret fastsatte 10 etiske regler for Universitetet i Bergen 26.10.06 (vedlegg 1) og har hatt et eget Redelighetsutvalg fra 2000 med prorektor som leder. Etter endringen i utvalgets reglement (vedlegg 2) i 2011, arbeider utvalget både med forebyggende arbeid og behandling av enkeltsaker. Universitetsstyret har videre fastsatt regler for behandling av personopplysninger i forskning (sak 53/12). Lovene om forskningsetikk, lov om behandling av etikk og redelighet i forskning (forskningsetikkloven) med forskrifter, helseforskningsloven og helseregisterloven er overbygning for universitetets forskningsvirksomhet.

Det nasjonale granskingsutvalget og de forskningsetiske komiteene for humaniora og samfunnsfag (NESH), for medisin og helsefag (NEM) og for naturvitenskap og teknologi (NENT) også del av overbygningen. Det er regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskning (REK). NESH og NENT har utarbeidet forskningsetiske retningslinjer (vedlegg 3 og 4), mens NEM baserer seg på Helsinkideklarasjonen (vedlegg 5) og Vancouver-reglene for publisering av vitenskapelige artikler.

Universitetsdirektørens kommentarer

Det er viktig å styrke oppmerksomheten om etikk og etiske retningslinjer for forskningen ved universitetet og forskning utført av universitetets ansatte. Brudd på slike retningslinjer er ødeleggende for nødvendig tillit til forskerne og til forskningens resultater. Ansvar for dette ligger først og fremst hos universitetsstyret. Redelighetsutvalget driver aktivt forebyggende arbeid i form av etikkfrokoster og seminarer. Den enkelte forsker har et stort ansvar, i sitt eget forskningsarbeid og som veileder. At det rammeverket er lett tilgjengelig og kjent blant alle forskere er en viktig forutsetning for at regelverket følges. Holdningene i fagmiljøene og overføring av kunnskap om og respekt for de etiske reglene og hensynene som ligger bak disse er også nødvendig for at reglene blir etterlevd.

Det kan vurderes om de forskningsetiske komiteene sine retningslinjer bør bli del av universitetets eget regelverk. Det anbefales at redelighetsutvalget som trer i funksjon fra høstsemesteret, bes om å vurdere omfang og rekkevidden av eventuell inkorporering.

Med dette fremmes følgende forslag til

Vedtak:

Styret ber om at det arbeides aktivt for at retningslinjene for de forskningsetiske komiteene gjøres kjent og forutsetter at retningslinjene følges i universitetets forskningsvirksomhet.

Vedlegg:

1. 10 etiske regler for universitetet i Bergen
2. Reglement for Redelighetsutvalget
3. Forskningsetiske retningslinjer for NESH
4. Forskningsetiske retningslinjer for NENT
5. Helsinkideklarasjonen

This text is available in Norwegian only

VEDL. SAK NR.: 46 - 1
STYRE-MØTE 20/6-2013

10 etiske regler for Universitetet i Bergen

Vedtatt av Universitetsstyret 26.10. 2006

1. Faglig frihet og ansvar

Kreativitet er en viktig forutsetning for vitenskapelige fremskritt. Dette forutsetter at den vitenskapelig ansatte har stor frihet til selv å utforme stillingens arbeidsoppgaver. Denne friheten er likevel ikke absolutt, og det er først og fremst den vitenskapelig ansattes ansvar at dette skjer på en måte som tjener fagets, institusjonens og samfunnets interesser. Vitenskapelig ansatte har således frihet til selv å velge forskningsemner, hypoteser, kilder og metodikk. De har frihet til - og ansvar for - å formidle resultatene av sin faglige virksomhet, ved publisering etter eget valg, i undervisning eller på annen måte.

2. Kompetanse

Vitenskapelig kompetanse og faglig renommé må brukes til formål som er forenlig med forskersamfunnets normer for god forskningsskikk. Kvalitet og kvalitetssikring av forskningsresultater og undervisning er ikke bare i den ansattes egen interesse, men danner også grunnlaget for institusjonens renommé. Institusjonens navn skal ikke brukes på en måte som kan skade eller svekke faglig tillit til virksomheten - eller reise begrunnet tvil om faglige ansvarsforhold.

Forskere må være oppmerksomme på, og - når det er nødvendig - redegjøre for begrensninger i egen kompetanse og faglige perspektiv.

3. Integritet og etterrettelighet

Vitenskapelig arbeid følger og respekterer forskersamfunnets normer for god forskningsskikk, slik de er utformet av De nasjonale forskningsetiske komiteene. Blant disse normene står spørsmål om uavhengighet, faglig redelighet og etterprøvbare sentralt. Ansatte bør innrette sin virksomhet og sitt arbeid på en måte som sikrer at faglig integritet ivaretas og som - når det er nødvendig - muliggjør dokumentasjon utad for at dette også er iaktatt.

Erkjennelsen av at virkeligheten er kompleks, at de enkelte fag har begrensninger, og at også vitenskapelig kunnskap er usikker, bør stå sentralt i all formidling.

4. Faglig veiledningsansvar

Faglig veiledning av yngre forskere bør skje sjenerøst og uten overdrevent vern for egne faglige interesser, likevel slik at eierskap til ideer og resultater respekteres.

5. Åpenhet

Allmennhetens tillit til universitetet er et felles gode. Ansatte ved universitetet skal praktisere åpenhet så vel utad som innad i egen virksomhet der dette er nødvendig for å sikre institusjonens, fagmiljøets og den enkeltes anseelse og renommé. Åpenhet betyr også villighet til å redegjøre for sidegjøremål eller andre eksterne kontakter som det kan stilles rimelige spørsmål ved. For å klargjøre mulige interessekonflikter bør det i alle publikasjoner som utgår fra universitetet opplyses om finansieringskilder og eventuelt eierskap.

6. God forskningsskikk i prosjekter som vedrører flere

Det er et mål for universitetet at det drives tverrfaglig samarbeid for å utvikle institusjonen.

Forskningssamarbeid tilstreber lojalitet og åpenhet i forhold til kolleger og styringsorganer. Den enkelte bør nøye overveie om beslutninger og tiltak i egen interesse er forenlig med forutsetninger for samarbeidet med andre. Den enkelte må også overveie hensyn som vedrører konfidensialitet i samarbeidets felles interesse, likevel slik at det bør sies klart fra dersom et prosjekt eller en forskningsvirksomhet synes å komme i strid med relevante forskningsetiske retningslinjer. Det ligger videre i vitenskapens egenart å fremme en samarbeidskultur der faglig uenighet fritt kan komme til uttrykk uten at dette oppfattes som illojalt.

7. Flere forfattere til vitenskapelige publikasjoner

Vancouver-reglene iakttas ved medforfatterskap innen sitt område. Disse tilsier at bare aktiv medvirkning i publikasjoner som nevnt i reglene berettiger til medforfatterstatus. Fagfelle vurderinger i forlag eller tidsskriftredaksjon fritar ikke den enkelte fra å påse at forfatterskapet etter disse reglene er reelt. På områder der Vancouver-reglene ikke praktiseres, sørger man for rimelig tydeliggjøring av forfatterstatus.

8. Interessekonflikter og upartiskhet

Ansatte bør unngå eller avvikle situasjoner hvor det kan reises rimelig tvil om vedkommendes upartiskhet, faglige integritet, eller hvor det er reell fare for at egne personlige eller økonomiske interesser er eller kan påregnes å komme i konflikt med institusjonens interesser.

9. Interessekonflikter og sidegjøremål

En universitetsansatt kan ikke delta i konkurrerende virksomhet eller inneha sidegjøremål som er uforenlige med universitetets interesser, eller som er egnet til å svekke tilliten til universitetet, selv om vedkommende ellers skjøtter sine faglige oppgaver tilfredsstillende.

Med sidegjøremål forstås her arbeid som utføres og verv som innehas i tillegg til den ordinære universitetsstillingen, uansett om arbeidet eller vervet er lønnet eller ikke. Også arbeid som utføres gjennom et foretak eller selskap som helt eller delvis eies av den ansatte, anses som sidegjøremål.

10. Konflikthåndtering

Institusjonen har ansvar for å tilrettelegge ordninger som gjør det mulig å bilegge forskningsetiske interessekonflikter ved nemndsbehandling. Ansatte bør lojalt benytte seg av - og normalt akseptere utfallet av - slike ordninger fremfor å opprettholde eller øke konfliktnivå innen sitt fagmiljø.

Vis endringshistorikk

Dato	Kommentar	Lagt inn av
07. mai 2010 12:28:50	1	Kitty Anette Amlie Tverrå
07. mai 2010 12:27:47	1	Kitty Anette Amlie Tverrå
26. april 2010 17:28:47	1	Christian Hemmestad Bjerke

eZ Publish™ copyright © 1999-2013 eZ Systems AS

This text is available in Norwegian only

VEDL. SAK NR: 46-2
STYRE-MØTE 20/6-2013

Reglement for Redelighetsutvalget ved Universitetet i Bergen

Vedtatt av Universitetsstyret 14.4.2011

§ 1. Etablering

Redelighetsutvalget (RU) ble opprettet av Det akademiske kollegium i møte 23.03.2000 for å bidra til å forebygge uredelighet i forskningen og behandle saker hvor det er mistanke om brudd på vitenskapelige redelighetsnormer.

§2. Redelighetsnorm

Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning § 5 definerer vitenskapelig uredelighet som forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning.

§ 3. Utvalgets mandat

Med utgangspunkt i forskningsetikklovens definisjon vil påstand om avvik fra god vitenskapelig praksis, i form av plagiering, forfalskninger og fabrikkering av data, kunne forelegges utvalget. Dette gjelder også andre mulige alvorlige brudd som uberettiget forfatterskap, bevisst feilaktig presentasjon og fortolkning av data eller manipulering av data. Utvalget har også anledning til å behandle andre saker hvor det er mistanke om grove brudd på god vitenskapelig praksis, men det understrekes at de påståtte brudd på redelighetsnormer eller avvik fra god vitenskapelig praksis alltid må fremstå som bevisst eller grovt uaktsomt.

Det er en forutsetning for utvalgets behandling at sakene

- har tilknytning til vitenskapelig virksomhet ved Universitetet i Bergen og/eller
- involverer eller berører én eller flere ved Universitetet i Bergen,
- og er av prinsipiell karakter.

Saker kan også forelegges utvalget fra Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning (Granskingsutvalget).

Redelighetsutvalget forutsettes også ha en forebyggende rolle. Utvalget bør ta initiativ til arrangementer av foredrag, møter og seminarer samt informere på annen måte som ledd i sitt forebyggende arbeid.

§ 4. Sammensetning

Redelighetsutvalget består av prorektor som fast medlem og to medlemmer til, oppnevnt av Universitetsstyret. Funksjonstiden for disse medlemmene er den samme som for Universitetsstyret.

Utvalget kan innkalle inntil to andre personer, eksterne eller interne, som sakkyndige til å bistå dem i vurderingen av den aktuelle sak. Den ene av disse bør som hovedregel være jurist, den andre bør være en erfaren forsker med kompetanse innenfor det fagområdet som uredelighetspåstandene er knyttet til. Denne eller disse inngår som medlem av utvalget i behandlingen av den aktuelle saken.

Forvaltningslovens regler om inhabilitet legges til grunn for behandlingen i utvalget.

Kollegiesekretariatet er sekretariat for utvalget.

§ 5. Arbeidsform

Utvalget er et responderende organ som i enkeltsaker tar stilling til de spørsmål av allmenn eller prinsipiell betydning som det får seg forelagt. Sakens fakta og problemstillinger skal være klarlagt under den forutgående fakultetsbehandling og det tas ikke sikte på noen kontradiktorisk behandling i utvalget.

§ 6. Saksbehandling ved det aktuelle fakultet

Saker som gjelder uredelighet eller brudd på god vitenskapelig praksis meldes til dekanatet ved det aktuelle fakultet.

En sak skal fremlegges skriftlig og bør inneholde en begrunnelse eller en sannsynliggjørelse for at den påståtte uredelighet eller handling i strid med god vitenskapelig praksis har funnet sted. Det skal føres dokumentasjon for at den som klagen gjelder, har handlet slik som hevdet og vedkommende skal selv ha fått anledning til å uttale seg.

Dersom dekanatet finner grunnlag for å løse saken på en måte som kan aksepteres av de berørte, avsluttes saken på denne måten og dekanatet sender en kort rapport om dette til Redelighetsutvalget.

Dersom dekanatet avviser saken, sendes også en kort rapport om dette til Redelighetsutvalget.

Dersom dekanatet ikke finner grunnlag for å løse saken på en måte som kan aksepteres av de berørte, men finner grunn til å gå videre med saken, skal den forberedes og legges frem for Redelighetsutvalget.

§ 7. Saksbehandling i Redelighetsutvalget

Redelighetsutvalget avgjør om en mottatt sak skal realitetsbehandles eller avvises. Hvis den avvises, skal den sendes tilbake til fakultetet med en begrunnelse for avvisningen.

Finner utvalget at betingelsene for realitetsbehandling er til stede, legges fakultetets utredning og spørsmål til grunn. Dersom nye opplysninger eller anførsler kommer frem etter at utvalget har tatt saken til behandling, skal disse som hovedregel henvises til fakultetet for vurdering først.

Når en sak er ferdigbehandlet, utarbeider utvalget en begrunnet uttalelse som meddeles angjeldende fakultet og andre som har en berettiget interesse i å få informasjon om resultatet.

En avgjørelse i Redelighetsutvalget er ikke et enkeltvedtak som kan påklages til høyere organ, men utvalgets begrunnede uttalelse vil kunne inngå dersom fakultetet eller annen med berettiget interesse ønsker saken brakt videre inn for Granskingsutvalget. Saken kan også sendes til Granskingsutvalget dersom særlige grunner taler for det.

Redelighetsutvalget inngir rapport om de saker det behandler til Granskingsutvalget. Saker som er avvist, nevnes kort med avvisningsgrunn.

Redelighetsutvalget utarbeider årsmelding som forelegges Universitetsstyret.

§ 8. Følger av brudd på redelighetsnormer

Såfremt Redelighetsutvalget kommer frem til at det i en konkret sak foreligger uredelighet eller alvorlig brudd på god vitenskapelig praksis, skal utvalget orientere den innklagedes arbeidsgiver og gi råd om tiltak som bør følge av utvalgets vurdering. Slike tiltak kan dreie seg om a) tilbaketrekning eller endring av det vitenskapelige arbeid, b) retting av forfatterangivelser, c) rapportering av saken til den offentlige myndighet som fører tilsyn med saksområdet, d) politianmeldelse av eventuelle straffbare forhold.

Vis endringshistorikk

Dato	Kommentar	Lagt inn av
09. mai 2011 14:14:13	Import	Bente Krossøy
07. juni 2010 15:32:08	Import	Bente Krossøy
07. juni 2010 15:31:54	Import	Bente Krossøy
07. juni 2010 15:30:55	Import	Bente Krossøy

eZ Publish™ copyright © 1999-2013 eZ Systems AS

VEDL. SAK NR.: 46-3
STYRE MØTE 20/6-2013

FORSKNINGSETISKE RETNINGSLINJER FOR SAMFUNNSVITENSKAP, HUMANIORA, JUSS OG TEOLOGI

FORSKNINGSETISKE RETNINGSLINJER FOR SAMFUNNSVITENSKAP, HUMANIORA, JUSS OG TEOLOGI

ISBN: 82-7682-049-2

Opplag: 2000 – mars 2006

Forsidefoto: Anthony Marsland/Getty Images

Design/layout: Sissel Sandve

Trykk: Zoom Grafisk AS

Copyright © De nasjonale forskningsetiske komiteer

Elektronisk publisert på: <http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/06>

INNHold

Forord	4
Innledning: formål, forskningsetikk og lovverk	5
Forskningsetikk	5
De forskningsetiske retningslinjene og loven	7
A. Forskningsetikk, forskningsfrihet og samfunn	8
1. Forskningens verdi og forskningsetikk	8
2. Forskningens samfunnsmessige, kulturelle og språklige rolle	8
3. Betydningen av fri forskning	10
4. Formidling og håndheving av forskningsetiske normer	10
B. Hensyn til personer	11
5. Krav om respekt for menneskeverdet	11
6. Krav om respekt for integritet, frihet og medbestemmelse	11
7. Krav om å unngå skade og alvorlige belastninger	12
8. Krav om å informere dem som utforskes	12
9. Krav om informert og fritt samtykke	13
10. Konesjon og meldeplikt	14
11. Hensynet til tredjepart	16
12. Barns krav på beskyttelse	16
13. Krav om respekt for individers privatliv og nære relasjoner	17
14. Krav om konfidensialitet	18
15. Krav om å begrense gjenbruk	18
16. Krav til lagring av opplysninger som kan identifisere enkeltpersoner	19
17. Hensynet til menneskers ettermæle	20
18. Hensynet til andres verdier og handlingsmotive	20
19. Forskerens ansvar for å fremtre med klarhet	20
C. Hensyn til grupper og institusjoner	21
20. Hensynet til private interesser	21
21. Hensynet til offentlig forvaltning	21
22. Hensynet til utsatte grupper	22
23. Kravet om uavhengighet	22
24. Vern av kulturminner	23
25. Forskning i andre kulturer og tider	24
26. Grenser for kulturell anerkjennelse.	24

D. Forskersamfunnet	25
27. Vitenskapelig redelighet	25
28. Plagiat	25
29. God henvisningsskikk	26
30. Etterprøving og etterbruk av forskningsmateriale	26
31. Faglige bedømmelser	27
32. Forpliktelse i kollegiale forhold	26
33. Forholdet mellom student og veileder	28
34. Veileder og prosjektleders ansvar	28
E. Oppdragsforskning	29
35. Balanse mellom oppdragsforskning og forskerstyrt forskning	29
36. Styring av forskningsoppdrag	29
37. Forskningsinstitusjonene og den enkelte forsker	30
38. Forskeres og forskningsinstitusjoners uavhengighet	30
39. Informasjon om finansiering av forskning	31
40. Bruk av forskningsresultatene	31
41. Rett til offentliggjøring	32
F. Forskningsformidling	32
42. Formidling som faglig oppgave	32
43. Krav til individer og institusjoner	33
44. Tverrfaglig diskusjon og demokratisk allmennhet.	34
45. Deltakelse i samfunnsdebatt og ansvar for hvordan forskning tolkes	34
46. Formidling og etterrettelighet	35
47. Krav om å tilbakeføre forskningsresultater	35
Vedlegg 1: Mandat	36
Vedlegg 2: Oversikt over tidligere medlemmer i NESH	38
Vedlegg 3: Oversikt over lover, retningslinjer, rapporter og sentrale institusjoner	39

Forord

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) ble oppnevnt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, og har vært i virksomhet siden 1990. Komiteen har som del av sitt mandat å utarbeide forskningsetiske retningslinjer. Komiteens mandat er trykt bakerst i dette heftet (vedlegg 1).

Første versjon av retningslinjene ble vedtatt av NESH i 1993. På bakgrunn av to høringsrunder blant berørte institusjoner i 1997 og 1998, samt komiteens egne forslag til endringer, ble en revidert utgave vedtatt 15. februar 1999.

I 2004–2005 gjennomgikk retningslinjene en ny revisjon. Flere forhold gjorde det ønskelig å revidere retningslinjene. Utdannings- og forskningsdepartementets arbeid med temaet vitenskapelig uredelighet har gitt NESH nye oppgaver når det gjelder å forebygge uredelighet. Dette har brakt inn nye elementer i del D. I løpet av de to siste virkeperiodene (2000–2005) har komiteen arbeidet mye med forskningsformidling og oppdragsforskning, og dessuten hatt oppe saker som dreier seg om forskningsfrihet. Dette har resultert i presiseringer og omskrivninger i del A, E og F. Den nye loven om personopplysninger (2001), som erstattet personregisterloven, samt endringer i personopplysningsforskriften i 2005, gjorde det naturlig å legge til et nytt punkt om konsesjon og meldeplikt i B-delen. Henvisningene til lovverket har generelt blitt mer presise i denne versjonen av retningslinjene.

Våren 2005 ble de reviderte retningslinjene sendt ut på nasjonal høring i forskningsmiljøene. En rekke av de innkomne kommentarene er innarbeidet i sluttversjonen.

I de 15 årene NESH har vært i virksomhet, har mange personer deltatt direkte i utformingen av retningslinjene. Det gjelder særlig tidligere komitémedlemmer, ledere og sekretariatsledere, som kommer fra mange forskjellige fag og institusjoner og representerer omfattende erfaring og kompetanse i forskningsetiske spørsmål (se vedlegg 2 bakerst i dette heftet). Forskningsmiljøene bør nyttiggjøre seg denne kompetansen i drøftingen av forskningsetiske problemer og utfordringer.

Oslo, desember 2005

Ragnvald Kalleberg

Komitéleder

Asta Balto, Alexander Cappelen, Anne-Hilde Nagel, Hanne Signe Nymoen, Helge Rønning, Jone Salomonsen, Per Schreiner, Anne Julie Semb, Ann Helene Skjelbred, Ole Petter Askheim, Bjarte Vandvik

Hilde W. Nagell

Innledning: formål, forskningsetikk og lovverk

De forskningsetiske retningslinjene er utarbeidet for å hjelpe forskere og forskersamfunnet med å reflektere over sine etiske oppfatninger og holdninger, bli bevisst normkonflikter, styrke godt skjønn og evnen til å treffe velbegrunnede valg mellom motstridende hensyn.

De retningslinjer som er presentert i dette heftet, omfatter det man gjerne omtaler som kultur- og samfunnsfag, det vil si samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.

Som annen etikk, dreier forskningsetikken seg både om individuell og institusjonell moral. Retningslinjene inneholder derfor normer som ikke bare gjelder for enkeltforskere og forskningsledere, men også for andre instanser som påvirker forskningen og de konsekvenser forskning har.

Ansvar for å ivareta forskningsetiske hensyn er del av ansvaret for forskning generelt. Enkeltforskere, prosjektledere, forskningsinstitusjoner og bevilgende myndigheter har alle del i dette ansvaret. NESHs rolle i oppfølging av retningslinjene er å gi råd og uttalelser om prinsipielle forskningsetiske spørsmål som forelegges komiteen. Komiteen har ingen domsfunksjon i forhold til anklager om brudd på forskningsetiske retningslinjer, og den forvalter ingen sanksjonsmidler.

Forskningsetikk

Begrepet «forskningsetikk» viser til et mangfoldig sett av verdier, normer og institusjonelle ordninger som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet. Forskningsetikken er i siste instans en kodifisering av praktisert vitenskapsmoral. Den har altså sin basis i vitenskapelig allmenmoral, på tilsvarende måte som allmenn etikk har sin basis i samfunnets allmenmoral.

Forskning er ofte vevet sammen med annen faglig virksomhet. Akademiske fag er knipper av virksomhet. Det er opplysende å skjelne mellom fem former for faglig virksomhet. Som alle andre fag, er kultur- og samfunnsfag vitenskaper, studier, forskningsformidling, ekspertvirksomhet (som rådgiving, planlegging og terapi) og institusjonsforvaltning. I tråd med dette resulterer vitenskapelig fagpersonells virksomhet i fem slags resultater: vitenskapelige publikasjoner, uteksaminerte studenter, bidrag til offentlig meningsdannelse, forbedringer for brukere og best mulig fungerende institusjoner (som universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter). Selv om retningslinjene primært dreier seg om forskning, vil de også i noen grad handle om virksomhet i skjæringsflatene mellom disse forskjellige aktivitetene, dvs. også om studier, formidling, ekspertvirksomhet og institusjonsforvaltning.

Kombinasjonen av oppgaver varierer mellom fag og institusjoner. Ved universiteter og høyskoler er skjæringsflatene mellom forskning, studier og formidling sentrale. Begrepet «forskning» omfatter også studentarbeider i form av avhandlinger på master- og doktorgradsnivå. I kultur- og samfunnsfag er mange forskningsbidrag samtidig formidling til

bredere offentligheter, noe som er vanlig i historiefaget. I typiske profesjonsfag som psykologi og juss, knyttes ofte forskning og ekspertvirksomhet tett sammen. Ved frittstående forskningsinstitutter kan man få problemer i samspillet mellom forskning og konsulentvirksomhetene. I alle fag er institusjonsetiske hensyn viktige. Det må vises stadig årvåkenhet for å sikre finansierings-, administrasjons- og styringsordninger som fremmer forskningsfrihet, upartiskhet og etterrettelighet.

Mange ganger er det bare mulig å skjelve analytisk mellom de forskjellige virksomhetene. En bok fra en historiker kan f.eks. både være et vitenskapelig arbeid, leses direkte av en interessert allmennhet (forskningsformidling), inngå som lærebok i et pensum og synliggjøre forfatter og miljø (PR som en del av institusjonsforvaltningen).

Forskningens etiske forpliktelser angår dels normer i forskningsprosessen, inklusive forholdet mellom forskere, og dels hensyn til utforskede personer og institusjoner, inklusive ansvar for forskningens bruk og spredning. Vi kan grovinndele disse normene i tre hovedgrupper:

- Normer om forskningsfrihet og god forskningsskikk, knyttet til forskningens sannhets-søken og uavhengighet og til forholdet mellom forskere. I retningslinjene er dette behandlet generelt i del A og konkretisert i del D, E og F.
- Normer som regulerer forholdet til personer og grupper som direkte berøres av forskningen (del B og C)
- Normer om samfunnsrelevans og brukerinteresser (del A og E) og hensyn til kulturell reproduksjon og rasjonaliteten i det offentlige ordskiftet (del F).

I retningslinjene vises det til forskjellige typer av normer, fra ufravikelige krav til viktige hensyn. Kravet om at man ikke skal betrakte et annet menneske bare som et middel, men alltid også som et mål i seg selv, gjelder for eksempel uten unntak innenfor forskningsetikken. Mange normer må avveies og modifiseres i samspill med andre hensyn, i konkrete vurderinger i det enkelte tilfelle. Ofte er det glidende overganger mellom normer. Retningslinjene omfatter både krav og hensyn.

Forskningen må reguleres av etiske normer og verdier, også der det er uenighet om hvilke etiske normer som gjelder. På noen områder er etiske oppfatninger lite klargjort. Fordi forskning gir oss nye innsikter og muligheter som vi ikke umiddelbart har etiske oppfatninger om, kan det også oppstå uklarhet og konflikt. I slike tilfeller påligger det miljøet et spesielt ansvar for å bidra til å avklare etiske problemer.¹

I retningslinjene er hovedpunktet sammenfattet i de innledende setningene som står i kursiv. De avsnittene som følger utdyper hovedreglene.

¹ For en oversikt over retningslinjer fra andre fagområder og fra andre land, se komiteenes hjemmeside www.etikkom.no.

De forskningsetiske retningslinjene og loven

De forskningsetiske retningslinjene har ikke samme funksjon som lover. Retningslinjene er et hjelpemiddel for forskerne selv. De peker på relevante faktorer som forskere skal eller bør ta hensyn til, men som ofte må veies mot hverandre og mot andre tungtveiende hensyn.

Noen av de etiske normene som er nedfelt i retningslinjene, finner vi igjen i lovgivningen, slik at lovgivningen og forskningsetikken overlapper hverandre. Det kan f.eks. være straffbart å utsette mennesker som deltar i et forskningsprosjekt for skade og smerte, samtidig som det er uetisk (punkt 7). Forskere som utfører forskningsoppgaver som et forvaltningsorgan har støttet, godkjent, eller gitt opplysninger undergitt taushetsplikt til, har etter forvaltningsloven §13e taushetsplikt om det de får vite om sine informanternes personlige forhold. Denne lovbestemte taushetsplikten overlapper langt på vei kravet til konfidensialitet slik dette er formulert i punkt 14 i disse retningslinjene. I mange tilfeller vil det også være et rettslig krav at de som aktivt deltar i et forskningsprosjekt samtykker, noe som også er et viktig etisk hensyn (punkt 9).

Bryter forskere de rettslige normene, kan de bli rammet av straff og andre sanksjoner. Men det er viktig å fremheve at sanksjonene her settes inn fordi forskerne har overtrådt lovene, ikke fordi de har handlet i strid med disse nedskrevne forskningsetiske retningslinjene. Retningslinjene håndheves ikke av noe formalisert maktapparat. I en demokratisk rettsstat er forskere, likesom andre samfunnsmedlemmer, bundet av lovgivningen. De mest aktuelle lovene forskere bør kjenne til, er anført i fotnoter i disse retningslinjene. Reglene om forskeres adgang til taushetsbelagt materiale og reglene om adgang til å lagre forskningsmateriale med personopplysninger, er av særlig stor betydning for forskningen. Offentlig forvaltning samler inn og lagrer svært mye materiale som i utgangspunktet er underlagt lovbestemt taushetsplikt, men loven gir en viss adgang til å dispensere fra denne taushetsplikten slik at forskere kan få tilgang til materialet. De generelle reglene finnes i forvaltningslovens § 13 (forvaltningens taushetsplikt) og § 13d (opplysninger til bruk for forskning). Dessuten finnes slike regler spredt rundt i spesiallovgivningen. Dispensasjon skal som hovedregel gis av det enkelte fagdepartement, men for mange saker er dispensasjonsadgangen delegert til underordnede organ. I saker som etter forvaltningsloven ikke anses som kurante, og i alle tilfeller hvor forskeren skal henvende seg direkte til dem som har krav på taushet, skal departementet innhente uttalelse fra Rådet for taushetsplikt og forskning, før det eventuelt gir dispensasjon. De organer som forvalter taushetsbelagt materiale som forskere ønsker adgang til, vil kunne orientere om hva forskere har rett til å se, og om adgangen til å søke dispensasjon.

A. FORSKNINGSETIKK, FORSKNINGSFRIHET OG SAMFUNN

1. Forskningens verdi og forskningsetikk

Forskere skal følge forskningsetiske normer, som krav til redelighet, upartiskhet og åpenhet for egen feilbarlighet.

Forskning er systematisk, sosialt organisert søken etter ny og bedre innsikt. Vitenskapelig kunnskap er en verdi i seg selv. Mange resultater av forskning kan også være nyttige for å forbedre forhold i samfunnet. Forskningens sentrale forpliktelse er streben etter sannhet. Vitenskapelig redelighet står derfor sentralt i forskningsetikken.

Emner for kultur- og samfunnsfag er menneskelige valg, handlinger og relasjoner, normer og institusjoner, trosforestillinger og historiske forløp, verker og tradisjoner, språk, tanke og kommunikasjon. Innlevelse og fortolkning er nødvendige elementer i forskningsprosessen. Dette kan åpne for forskjellige, rimelige tolkninger av de samme forhold. Men forskningens feilbarlighet og uavsluttethet fritar ikke forskere fra kravet om å unngå ubegrunnede oppfatninger og strebe etter sammenheng og klarhet i sin argumentasjon.

I mange fag er det uenighet om vitenskapsteoretiske grunnlagsspørsmål. Men redelighet i dokumentasjon og konsistens i argumentasjon er ufravikelige krav, uavhengig av vitenskapsteoretisk posisjon. I kultur- og samfunnsfag preges forskning av forskerens samfunns- og menneskesyn, noe som vanligvis virker berikende. Men det stiller krav om redegjørelse for hvordan egne holdninger kan påvirke valg av tema, datakilder og avveining av tolkningsmuligheter.

På et overordnet, vitenskapsteoretisk nivå, er alle fag underlagt de samme forskningsetiske forpliktelser, som krav til interessante og relevante forskningsspørsmål, etterrettelig dokumentasjon, upartisk drøfting av motstridende synspunkter og innsikt i egen feilbarlighet. Felles er også krav til faglig uavhengighet og fagfellekontroll. De grunnleggende forskningsetiske normene er forankret i allmennmoralske normer i samfunnet.

2. Forskningens samfunnsmessige, kulturelle og språklige rolle

Forskningspolitiske institusjoner bør søke å prioritere forskningsinnsatser slik at de, direkte eller indirekte, på kort eller lang sikt, kan komme samfunn og kultur til gode.

Forskning har virkninger i samfunnet, om det var tilsiktet eller ikke. Forskning kan være nyttig ved at den leverer premisser for beslutninger i offentlig og privat sektor. Forskning kan avdekke kritikkverdige forhold, og kan bidra til å avklare alternative handlingsvalg

og deres mulige konsekvenser. Den kan også bidra med korrektiver, for eksempel ved å belyse svakstilte gruppers situasjon.

Forskning i egen og andres kultur kan tjene til å problematisere verdier og normer som preger dagens tenkesett, og den kan påvise underliggende maktforhold. Forskning hvor man gransker kulturarven, kan bidra til å styrke, avkrefte og revidere verdier, normer og institusjoner vi orienterer oss etter og formidler videre til ettertiden.

Forskningspolitiske organer har en forpliktelse til å fordele ressurser ut fra hensynet til samfunnets interesser. De som har myndighet til å fordele forskningsressurser, må være åpne for ulike forskningstradisjoner og legge til rette for forskjellige tilnærminger og klargjøring av deres sterke og svake sider.

Det er ofte uenighet om hva det er samfunnsnyttig og interessant å utforske. Behovet for vitenskapelig kvalitetskontroll må forenes med åpenhet for saklig uenighet om hva som utgjør viktige forskningsfelter. Styring av forskningstemaer må legge til rette for fri, nyskapende og kritisk forskning, se også punkt 1 og 3.

Det må stilles høye krav til forskeres begrunnelse for valg av spørsmålsstillinger, metoder og analytiske perspektiver, slik at forskning i minst mulig grad preges av forutinntatte oppfatninger og ubevisste vurderinger. De metodekrav forskersamfunnet stiller til begrunnelse og villighet til å revidere synspunkter i lys av velfundert kritikk, kan tjene som en modell for hvordan vi kan hankses med uenighet i andre deler av samfunnet (se også del F).

Forskere i kultur og samfunnsfagene får bare tilgang til dem som utforskes gjennom kommunikasjon, som ved intervju og dokumentanalyse. For å beskrive og analysere dem som utforskes, må dermed kultur- og samfunnsvitere ha tilgang til personenes språk og deres tradisjoner. Her går det et vesentlig vitenskapsteoretisk skille mellom disse fagområdene og naturfagene, hvor man ikke har anledning til å kommunisere med sine undersøkelsesobjekter. Som forskere i andre små språksamfunn, må også norske forskere publisere på engelsk, vår tids lingua franca. Men forskere innen disse fagområdene bør også publisere, undervise og formidle på eget morsmål og derved bidra til å opprettholde og utvikle eget språk som fullverdig og samfunnsbærende. Vitenskapen er en sentral institusjon i samfunnet. Felles kultur- og vitenskapsspråk på morsmål bør opprettholdes og utvikles som et viktig element i samfunnets kulturelle reproduksjon. Overordnede institusjoner bør legge forholdene til rette for en kulturelt bærekraftig språkstrategi og unngå tilrettelegging som kan marginalisere eller fordrive morsmålet fra faglig virksomhet.

3. Betydningen av fri forskning

Forskningsinstitusjoner og forskningspolitiske instanser skal legge forholdene til rette for frihet og uavhengighet i forskning. Institusjonene må sikre at forskning som tilfredsstiller vitenskapelige kvalitetskrav, ikke forhindres fordi temaet er kontroversielt.

Forskningens indre krav til originalitet, åpenhet og omprøving av utbredte oppfatninger, kan komme i konflikt med noen parters ønske om å hindre at temaer utforskes. Forskning må sikres mot ytre eller indre styring som hindrer velbegrunnede problemstillinger som går på tvers av spesielle økonomiske, politiske, sosiale, kulturelle eller religiøse interesser og tradisjoner. Det må heller ikke legges forskningseksterne føringer på hvilke resultater forskningen skal føre til. Forskningen må sikres mot at dens resultater og konklusjoner blir holdt tilbake eller selektivt rapportert. Det er argumenters holdbarhet og relevans som skal styre kunnskapsproduksjonen i forskning, ikke etablerte interesser og tradisjoner. Dette krever ordninger for å sikre institusjoners uavhengighet og forskeres uavhengighet innenfor institusjonene. Forskning krever derfor en institusjonelt garantert frihet til å søke, produsere og formidle vitenskapelige innsikter, så vel til en bredere offentlighet som til den interne undervisningen på institusjonen.

Det er forskjeller mellom grunnforskning og oppdragsforskning. Men heller ikke i oppdragsforskning kan man bestille forskningsresultater. Forskning må generelt sikres mot press som truer kravene til vitenskapelig etterrettelighet, uavhengighet, metode og systematikk.

I et åpent, demokratisk samfunn bør politiske beslutninger tas – og vurderes – på informert grunnlag, med kjennskap til relevante alternativer, sannsynlige ringvirkninger og usikkerhet. Her bør uavhengige forskere spille en viktig rolle som premissleverandører (se også del F).

4. Formidling og håndheving av forskningsetiske normer

Det påligger institusjoner og enkeltforskere å utvikle og opprettholde god forskningsskikk. Institusjonene skal ha prosedyrer for å håndheve brudd på forskningsetiske normer.

Forskningsetikken setter krav både til individer og institusjoner. Institusjonene skal legge til rette for opprettholdelse og utvikling av god forskningsskikk. De må formidle forskningsetiske retningslinjer til sine ansatte og studenter, og sørge for opplæring i forskningsetikk og relevante rettsregler som regulerer forskning. Dette vil fremme forskningsetisk refleksjon og mer presise diskusjoner i grunnmiljøene om forskningsetiske dilemmaer.

Institusjonene må ta ansvar for at forskningsetiske retningslinjer følges. De må ha synlige prosedyrer for å håndtere mistanker og beskyldninger om brudd på retningslinjer,

som ved å opprette uredelighetsutvalg, i egen regi eller i samarbeid med andre forskningsinstitusjoner (se også del D).

B HENSYN TIL PERSONER

5. Krav om respekt for menneskeverdet

Forskeren skal arbeide ut fra en grunnleggende respekt for menneskeverdet.

Forskning kan fremme menneskeverd, men kan også true det. Forskeren må vise respekt for menneskeverdet i valg av tema, i forholdet til dem som studeres, og ved formidling av forskningsresultatene. Dette medfører at det må stilles krav til forskningsprosesser:

- for å sikre frihet og selvbestemmelse (punkt 6, 8, 9, 12, 13, 14, 15 og 19)
- beskytte mot skade og urimelig belastning (punkt 7, 9, 11, 12, 13, 17 og 18)
- trygge privatliv og nære relasjoner (punkt 14, 15 og 16).

6. Krav om respekt for integritet, frihet og medbestemmelse

Forskere skal respektere de utforskede personers integritet, frihet og medbestemmelse.

Individet har behov for selv å kunne påvirke hva som skjer med det på viktige områder av livet. Å være underlagt andres observasjon og tolking kan oppleves som nedverdiggende.

Aktsomhet er særlig påkrevet:

- når selvspekt eller andre viktige verdier for individet står på spill
- når de menneskene som er gjenstand for forskning, har liten mulighet til å unngå å delta i forskningsprosessen, for eksempel når forskningen skjer som feltarbeid i en institusjon
- når individet aktivt bistår med å skaffe informasjon til veie, for eksempel ved å la seg observere eller intervjuet
- når individet kan identifiseres, for eksempel når personer og miljøer kan gjenkjennes i forskningsrapportene
- når individet har begrenset eller ingen evne til å ivareta sine egne behov og interesser.

7. Krav om å unngå skade og alvorlige belastninger

Forskeren har et ansvar for å unngå at de som utforskes utsettes for skade eller andre alvorlige belastninger.

Farene for de som utforskes i kultur- og samfunnsvitenskapelig forskning er mindre dramatiske enn i medisin fordi risikoen for fysisk skade er liten. Samtidig er mulige skader vanskeligere å definere og måle, og det kan være vanskelig å vurdere eventuelle langsiktige virkninger. Forskere har et ansvar for å unngå at dem det forskes på, utsettes for alvorlige belastninger. Risiko for å påføre mindre alvorlige belastninger må imidlertid avveies i forhold til forskningens sannhetssøken og kritiske funksjon. Informantene bør få tilbud om å bearbeide problemer som eventuelt er oppstått som følge av deltakelse i prosjektet.

8. Krav om å informere dem som utforskes

De som er gjenstand for forskning, skal få all informasjon som er nødvendig for å danne seg en rimelig forståelse av forskningsfeltet, av følgene av å delta i forskningsprosjektet og av hensikten med forskningen. Det skal også informeres om hvem som betaler for forskningen.

Informasjonen skal gis på nøytral måte for å unngå utilbørlig press, og det skal informeres om at deltakelse er frivillig (se punkt 9). Informasjonen bør også være tilpasset mottakerens evne til å forstå. Hva slags informasjon som er påkrevet, avhenger av forskningens art: om den skjer ved feltstudier, eksperimenter, på grunnlag av ømfintlig kildemateriale, på tidligere innsamlet materiale eller på anonymisert materiale.² Det skal informeres om sentrale forhold ved prosjektet, som formålet, de metoder som skal benyttes, og praktiske og andre følger av deltakelse.³ Informasjon om prosjektet må gis med utgangspunkt i kjennskap til informantens kulturelle bakgrunn. Det er også viktig at informasjonen blir gitt på et språk som blir forstått. I enkelte forskningsprosjekter kan det være nødvendig å gjøre bruk av tolk for å få gitt den nødvendige informasjon.

Observasjon på åpne arenaer, på gater og torg, kan vanligvis skje uten å informere dem det gjelder. Men registrering av atferd med tekniske hjelpemidler (foto, video, båndopptak, o.s.v.) innebærer at observasjonsmaterialet lagres, og kan dermed danne grunnlag for et personregister. Som regel vil slik registrering kreve at folk informeres om at det gjøres opptak, hvor lenge materialet blir oppbevart, og hvem som skal bruke det.

² Se veileder for informasjonsskriv, <http://www.etikkom.no/REK/forskerportal/infoskriv>

³ Se for øvrig personopplysningsloven §§ 19,20,23 og 24.

Offentlige personer må regne med at de offentlige sidene ved det de gjør, kan gjøres til gjenstand for forskning. Hensynet til offentlige personers selvbestemmelse og frihet medfører likevel at de bør informeres om hensikten med forskningen, når de deltar som informanter.

Særlig aktsomhet må utvises når informasjon ikke kan gis før forskningen settes i gang, for eksempel dersom det ikke kan oppgis hva som er den egentlige hensikten med et eksperiment. Slike unntak fra informasjonskravet må begrunnes i forskningens verdi og mangelen på alternativer og rette seg etter de krav som er formulert i punktene 5–9. Ofte er det mulig å gi deltakerne generell informasjon om prosjektet på forhånd, og deltakerne må få detaljert informasjon etterpå, både om prosjektet og om hvorfor de ikke ble fullt informert i forkant.

9. Krav om informert og fritt samtykke

Som hovedregel skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke.⁴ Informantene har til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette får negative konsekvenser for dem.

At samtykket er fritt, betyr at det er avgitt uten ytre press eller begrensninger av personlig handlefrihet. At det er informert, betyr at informanten orienteres om det som angår hans eller hennes deltakelse i forskningsprosjektet. Informasjonen må gis i en form som er forståelig for informanten (se også punkt 8). Behovet for forståelig informasjon til deltakerne er spesielt stort når forskningen innebærer risiko for belastninger. Deltakerne må gis reelle muligheter til å reservere seg fra å delta i forskningen uten utilbørlig press eller ulemper for dem selv. Prosjektansvarlig skal sikre at informasjonen også faktisk er forstått av dem som skal utforskes.

Kravet om samtykke skal forebygge krenkelser av personlig integritet. Fritt og informert samtykke gjør det mulig å gjennomføre forskning som innebærer en viss risiko for belastninger.

Manglende eller redusert samtykkekompetanse

For noen typer forskning er informert, fritt samtykke vanskelig å oppnå. Slik forskning kan reise etiske problemer dersom behovene for beskyttelse mot skade, eller behovene for frihet, selvbestemmelse og privatliv, trues i vesentlig grad. Forskeren har i slike tilfeller et spesielt stort ansvar for å ivareta deltakernes integritet. Dette kan for eksempel gjelde

⁴ Se for øvrig personopplysningsloven §§ 8, 9 og 11.

forskning som omfatter personer som enten har redusert eller manglende evne eller mulighet til å gi fritt og informert samtykke. Spørsmålet om redusert eller manglende samtykkekompetanse oppstår gjerne i forbindelse med forskning som omhandler barn, personer med psykiske lidelser, personer med psykisk utviklingshemming, personer med demens og ruspåvirkete personer. Personer som ikke er i stand til å avgi et informert samtykke, skal som hovedregel bare inkluderes i forskning som a) ikke kan utføres på personer som er i stand til å samtykke, og b) kan sannsynliggjøre at den aktuelle forskningen er til direkte eller betydelig nytte for den enkelte eller gruppen som det forskes på. Ved forskning der kunnskapen kan komme den aktuelle gruppen til gode, men den direkte nytten for den enkelte som inkluderes er fraværende, usikker eller ligger langt frem i tid, er det en forutsetning for å inkludere personer som ikke selv kan avgi et informert samtykke, at risikoen og belastningen ved studien er ubetydelig for den som inkluderes.⁵

Forskning uten samtykke

Deltakernes frihet og selvbestemmelse kan i enkelte tilfeller respekteres selv om samtykke ikke innhentes på forhånd. Selv om informert samtykke er den klare hovedregelen også i prosjekter hvor deltakerne ikke selv deltar aktivt, kan unntak fra kravet om informert samtykke i visse tilfeller være aktuelt i situasjoner der forskningen ikke innebærer fysisk kontakt med forsøkspersonene, opplysningene som behandles er lite sensitive, og der forskningen samtidig har en nytteverdi som klart overstiger ulemper som kan påføres den inkluderte.

10. Konesjon og meldeplikt

Alle forsknings- og studentprosjekt som innebærer behandling av personopplysninger skal meldes.

Med personopplysninger menes opplysninger som direkte eller indirekte kan knyttes til en enkeltperson. En person vil være direkte identifiserbar via navn, personnummer, eller andre personentydige kjennetegn. Opplysninger som registreres med et referansenummer og viser til en atskilt liste med for eksempel navn eller personnummer, er (indirekte) personopplysninger, uansett hvem som oppbevarer navnelisten, hvor den oppbevares eller hvordan den oppbevares. En person vil være indirekte identifiserbar, dersom det er mulig å

⁵ Se Retningslinjer for inklusjon av voksne mennesker med manglende eller redusert samtykkekompetanse i helsefaglig forskning, utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin (NEM) 2005, spesielt punktene 2-4, <http://www.etikkom.no/retningslinjer>

identifisere vedkommende gjennom bakgrunnsopplysninger, som for eksempel bostedskommune eller institusjonstilknytning kombinert med opplysninger om alder, kjønn, yrke, diagnose, etc.

Forskningsprosjekter som forutsetter behandling av personopplysninger, faller inn under personopplysningsloven⁶, og vil som hovedregel være meldepliktige forutsatt at behandling er godkjent av personvernombudet for forskning, og en regional komité for medisinsk forskningsetikk (REK) dersom det dreier seg om et helsefaglig prosjekt.⁷ Helsefaglig forskning vurderes også i forhold til helseregisterloven.

NSD er personvernombud for forsknings- og studentprosjekter som gjennomføres ved alle universitetene, de statlige høyskolene, de vitenskapelige og private høyskolene, en rekke helseforetak og andre forskningsinstitusjoner. NSDs hovedoppgaver er å vurdere forsknings- og studentprosjekt i forhold til bestemmelsene i personopplysningsloven og helseregisterloven med tilhørende forskrifter, å gi informasjon og veiledning til institusjonene og til den enkelte forsker og student om forskning og personvern, å bistå den registrerte med å ivareta sine rettigheter og å føre en systematisk og offentlig oversikt over alle behandlinger. Dersom virksomheten er knyttet til personvernombudet, vil ombudet vurdere om prosjektet er konsesjons- eller meldepliktig. Forskere som har et personvernombud, skal alltid melde inn prosjektene til ombudet.

Prosjekt skal meldes senest 30 dager før datainnsamlingen skal starte og/eller utvalget kontaktes. For meldepliktige prosjekter avsluttes saksbehandlingen ved personvernombudet, og prosjektleder får skriftlig tilbakemelding om at prosjektet kan igangsettes.

For prosjekter som vurderes som konsesjonspliktige, sender personvernombudet søknad til Datatilsynet på forskers eller students vegne (med kopi til prosjektleder). Prosjektet kan ikke igangsettes før konsesjon (forhåndsgodkjenning) fra Datatilsynet foreligger.

Ved avgjørelse om konsesjon skal gis, legger Datatilsynet i sin vurdering vekt på om behandlingen av personopplysningene kan volde ulemper for den enkelte.⁸ Datatilsynet kan gi konsesjon under forutsetning av at bestemte vilkår følges. Slike vilkår vil være rettslig bindende for forskere.

Forskere som er tilknyttet institusjoner uten ombudordning skal melde sine prosjekter direkte til Datatilsynet.

⁶ Personopplysningsloven erstattet 01.01.2001 den tidligere personregisterloven.

⁷ Fra 1.juli 2005 er personopplysningsforskriften endret slik at svært mange forskningsprosjekter får meldeplikt isteden for konsesjonsplikt, og dermed ikke skal forhåndskontrolleres av Datatilsynet, se § 7-27 i forskriften.

⁸ Se personopplysningsloven § 34.

11. Hensynet til tredjepart

Forskeren bør vurdere og foregripe virkninger på tredjepart som ikke er direkte inkludert i forskningen.

Intervju, arkivstudier og observasjon fører gjerne til at forskeren får informasjon om langt flere personer enn dem som står i fokus for studien. Forskningen kan få virkninger for privatliv og nære relasjoner hos personer som ikke selv inngår i forskning, men som trekkes inn som nærstående til informantene.

Kvalitative undersøkelser foregår ofte i små og gjennomsluttige miljøer, og i slike undersøkelser blir derfor vernet av tredjepart spesielt viktig. Det bør tas spesielt hensyn til mulige negative konsekvenser der barn er indirekte involvert i forskningen (se også punkt 12).

I et samfunn der forskningsresultatene brukes til å vurdere og korrigere beslutninger, er det ofte uunngåelig at forskning kan ha negative konsekvenser for grupper og institusjoner. Forskeren bør være oppmerksom på mulige utilsiktede virkninger av forskningen, for eksempel at andre medlemmer av en gruppe føler seg urimelig eksponert. Hensynet til belastninger for tredjepart bør veies opp mot hensynet til forskningens kritiske funksjon og sannhetssøken (se også punkt 7).

12. Barns krav på beskyttelse

Når barn og unge deltar i forskning har de særlige krav på beskyttelse i tråd med deres alder og behov.

Forskning om barn og deres liv og levekår, er verdifull og viktig. Barn og unge er sentrale bidragsytere i denne forskningen. Deres behov og interesser ivaretas på andre måter enn ved forskning med voksne deltakere. Barn er individer i utvikling og har ulike behov og evner i forskjellige faser. Forskeren må ha tilstrekkelig kunnskap om barn til å kunne tilpasse både metode og innhold av forskningen til den aldersgruppen som skal delta.

Samtykke fra foresatte er vanligvis nødvendig når barn opp til 15 år skal delta i forskning.⁹ Når det er spørsmål om å inkludere et barn i forskning, er det likevel viktig at

⁹ Datatilsynet praktiserer denne hovedregelen for samtykke til innhenting av personopplysninger, se Datatilsynet 2004: Barn og unges personopplysninger- retningslinjer for innhenting og bruk. Et unntak er innhenting av sensitive personopplysninger, som bare skal skje med foreldres samtykke. 15 års aldersgrense brukes også i barneloven, se for eksempel § 32, som slår fast at barn fra fylte 15 år kan bestemme selv i valg av utdanning og organisasjonstilhørighet.

en ser barnet som et individuelt subjekt.¹⁰ I tillegg til foreldres samtykke, er barns egen aksept nødvendig fra de er gamle nok til å uttrykke den.

Det skal derfor gis alderstilpasset informasjon om prosjektet og dets konsekvenser, informasjon om at deltakelse er frivillig, og at de når som helst kan trekke seg fra undersøkelsen. Men bruk av informert, frivillig samtykke er mer problematisk ved forskning om barn enn ved forskning med voksne deltakere. Barn er ofte mer villig til å adlyde autoriteter enn voksne er, og opplever ofte at de ikke kan protestere. De har heller ikke alltid oversikt over konsekvensene av å gi forskerne informasjon. Kravet om konfidensialitet gjelder også når barn er informanter i forskning. Samtidig kan det oppstå situasjoner hvor forskeren enten er juridisk eller etisk forpliktet til å formidle informasjon til- og eventuelt kontakt med barnets foreldre, voksne hjelpere eller barneverntjenesten. Dette vil for eksempel gjelde hvis forskeren får kjennskap til at barn utsettes for mishandling eller overgrep. Det kan også være interessekonflikt mellom barn og deres foresatte. I så fall er det viktig å avklare barnets mulighet til selvstendig vurdering av deltakelse i forskning.

13. Krav om respekt for individers privatliv og nære relasjoner

Forskeren skal vise tilbørlig respekt for individets privatliv. Informanter har krav på å kunne kontrollere hvorvidt sensitiv informasjon om dem selv skal gjøres tilgjengelig for andre.

Respekten for privatlivets fred tar sikte på å beskytte personer mot uønskede inngrep og mot uønsket innsyn. Dette gjelder ikke bare følelsesmessige forhold, men også spørsmål som angår sykdom og helse, politiske og religiøse anskuelser og seksuelle legning.

Forskere bør være spesielt lydhøre når de stiller spørsmål som angår intime forhold og unngå å sette informanter under press. Hva som oppfattes som følsomme opplysninger, kan variere mellom personer og grupper.

Skillet mellom privat og offentlig sfære kan noen ganger være vanskelig å trekke, som når det gjelder informasjon om atferd som formidles og lagres på internett.¹¹ Ved bruk av materiale fra slik interaksjon må forskeren ta tilbørlig hensyn til at folks forståelse av hva som er privat og hva som er offentlig kommunikasjon i slike medier kan variere.

¹⁰ Ved endring av barneloven i 2004 skal barn ned til 7 år medvirke i saker som direkte angår dem, jfr. § 31.

¹¹ Se retningslinjene for forskning på internett utarbeidet av NESH (2003), <http://www.etikkom.no/retningslinjer>

14. Krav om konfidensialitet

De som gjøres til gjenstand for forskning, har krav på at all informasjon de gir om personlige forhold, blir behandlet konfidensielt. Forskeren må hindre bruk og formidling av informasjon som kan skade enkeltpersonene det forskes på. Forskningsmaterialet må vanligvis anonymiseres, og det må stilles strenge krav til hvordan lister med navn eller andre opplysninger som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner oppbevares og tilintetgjøres.

Behovet for frihet og for vern om privatlivets fred ligger bak dette kravet. Det eksisterende lovverket regulerer bruk av visse typer informasjon og setter grenser for hva slags konfidensialitet forskeren kan love informanter. Informanter skal ha opplysning om at andre kan få tilgang til materialet. Personer i offentlighetens lys kan oppleve at deres frihet blir truet av den økte oppmerksomheten som blir dem til del. De kan ikke sies å få sin frihet truet i samme grad som andre, i den grad de selv frivillig har oppsøkt offentlig oppmerksomhet, eller har akseptert posisjoner som medfører offentlig oppmerksomhet. Utover dette tilsier hensynet til privatlivets fred, og hensynet til andre berørte parter – for eksempel deres familie – at konfidensialitetskravet må gjelde.

Metodekravet om etterprøvbarehet tilsier at konfidensialitet ikke alltid kan sikres ved historiske og personrettede studier. Dersom samtykke ikke innhentes, må forskeren vise særlig aktsomhet. I mange tilfeller vil passiv deltakelse i forskning gjennom studier av allerede eksisterende registre representere en ubetydelig trussel mot individers frihet og privatliv. Men slik gjenbruk av personopplysninger krever vanligvis samtykke dersom registerstudiene skal suppleres med informasjon hentet gjennom aktiv kontakt med informantene, eller hvis forskningen genererer nye, sensitive opplysninger om identifiserbare enkeltpersoner.

15. Krav om å begrense gjenbruk

Identifiserbare personopplysninger innsamlet for ett bestemt forskningsformål får ikke uten videre benyttes til annen forskning. Anvendelse til kommersielle eller forvaltningsmessige formål må ikke finne sted.

Dette kravet bygger på respekten for individets frihet og privatliv. Gjenbruk av personidentifiserbare opplysninger forutsetter vanligvis at de undersøkte har gitt sitt samtykke. Dette gjelder imidlertid ikke for anonymiserte data. Anonymiserte data innebærer at navn, fødselsnummer og andre personentydige kjennetegn er fjernet, slik at opplysningene ikke lenger kan knyttes til en enkeltperson.¹²

Personvernet er ikke bare et vern av den enkelte borger mot misbruk, men også av borgere som gruppe overfor statsmakten. Forskningspolitiske organer skal være forsiktige med å oppfordre til å bygge opp omfattende registre med personidentifiserbare opplysninger. Denne normen må veies mot de goder som kan oppnås gjennom bruk av registerbaserte opplysninger.¹³ Det er viktig å bevare materiale for fremtidige generasjoner, men det krever at regelverk for arkivering skal følges. Det er viktig å etablere og følge gode rutiner både for å sikre kvalitet og for eventuell sletting av navnelister, grunnlagsmateriale, eller annen informasjon som kan identifisere enkeltindivider. Kobling av dataregistre med personidentifiserbare opplysninger frembringer ofte nye typer av opplysninger om enkeltindivider og kan derfor kreve nytt samtykke. Dersom opplysningene skal kobles mot opplysninger som er samlet inn på frivillig grunnlag, kreves det også individuelt samtykke til koblingen. Samtykkekravet gjelder imidlertid ikke for kobling av anonymiserte registre.

16. Krav til lagring av opplysninger som kan identifisere enkeltpersoner
Opplysninger om identifiserbare enkeltpersoner skal lagres forsvarlig.¹⁴ Slike opplysninger skal ikke lagres lenger enn det som er nødvendig for å gjennomføre formålet med behandlingen.¹⁵

Lagring av opplysninger om identifiserbare enkeltindivider krever normalt informasjon til og samtykke fra dem det gjelder. Forskeren skal vurdere behovet for lagring av opplysninger som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner. Dersom lagring av slike opplysninger er nødvendig, bør de personidentifiserbare opplysningene lagres separat og ikke elektronisk. Det øvrige forskningsmateriale som lagres elektronisk kan inneholde et referansenummer som knytter seg til de manuelt lagrede opplysningene. Personidentifiserbare opplysninger (som personlister, feltnotater, intervjumateriale) skal oppbevares forsvarlig i en tidsbegrenset periode, og slettes så snart de har tjent sitt opprinnelige formål.

¹² Se helseregisterloven § 2. Anonyme opplysninger må ikke forveksles med aidentifiserte opplysninger. Aidentifiserte opplysninger er opplysninger der navn, fødselsnummer og andre personentydige kjennetegn er fjernet, slik at opplysningene ikke lenger kan knyttes til en enkeltperson, og hvor identitet bare kan tilbakeføres ved sammenstilling med de samme opplysninger som tidligere er fjernet.

¹³ Se også forvaltningsloven §§ 13-13f, personopplysningsloven §§ 13, 19, og 28, og personopplysningsforskriften § 2-11.

¹⁴ Se også personopplysningsloven § 11e, 27, 28 og personopplysningsforskriften kapittel 2.

¹⁵ Se også personopplysningsloven § 28.

17. Hensynet til menneskers ettermæle

Det er grunn til varsomhet også når avdøde mennesker gjøres til gjenstand for forskning.

Det faktum at avdøde mennesker ikke kan ta til motmæle, må ikke svekke kravet til omhyggelig dokumentasjon. Respekt for avdøde og for de etterlatte tilsier at forskeren velger sine formuleringer med omhu. Når graver og menneskelige levninger gjøres til gjenstand for forskning, må de behandles med respekt.

18. Hensynet til andres verdier og handlingsmotiver

Forskeren må vise respekt for verdier og holdninger hos dem som utforskes, ikke minst når disse avviker fra det som er mest vanlig i storsamfunnet. Forskeren bør ikke tillegge aktører irrasjonelle eller lite aktverdige motiver uten at det kan gis overbevisende argumenter for det.

Forskning angår ofte minoriteters atferd og verdier, for eksempel religiøse grupper, etniske minoriteter, ungdomsgrupper eller politiske subkulturer. Forskeren har en plikt til å ta de utforskedes selvforståelse på alvor, og unngå fremstillinger som svekker deres legitime rettigheter.

I kultur- og samfunnsfag spiller aktørers motiver en sentral rolle. Utforskning av motiver er ofte beheftet med usikkerhet, ikke minst forskning om andre kulturer eller historiske epoker enn vår egen. Det bør skilles mest mulig tydelig mellom beskrivelse og dokumentasjon av faktiske hendelsesforløp og tolking og forklaring av slike forløp.

En stor del av aktørenes motiver er direkte knyttet til deres sosiale roller. Eksempelvis antar forskere ofte at politikere søker innflytelse, at bedriftsledere vil sikre overskudd, eller at det finnes konflikter mellom generasjonene. Det kreves imidlertid dokumentasjon og begrunnelse for å tillegge de som er gjenstand for forskning spesielle motiver. Dokumentasjon og begrunnelse må være særlig grundig dersom aktører tillegges andre motiv enn de selv påberoper seg.

19. Forskerens ansvar for å fremtre med klarhet

Forskeren har et ansvar overfor deltakerne i forskningen for å forklare begrensninger, forventninger og krav som følger med rollen som forsker.

Forskeren har et ansvar for å tydeliggjøre grensene for forskningsrelasjonen i situasjoner hvor forskeren opptrer med flere roller i forhold til sine informanter. Det kan for eksempel være kombinasjon av rollene som forsker og behandler ved evaluering av behandlingstilbud (se innledningen om kombinasjon av forskjellige former for faglig virksomhet).

Deltakende observasjon i feltarbeid kan også medføre at forskeren etablerer vennskap og opparbeider fortrolige forhold til (noen av) sine informanter. Parallelle roller kan være verdifulle for forskningen, men bruk av informasjon innhentet gjennom parallelle roller til forskningsformål, krever samtykke.

Der det er relevant, plikter forskeren å gjøre det klart at deltakelse i forskningen ikke påvirker rettigheter til ordinære offentlige ytelser.

C. HENSYN TIL GRUPPER OG INSTITUSJONER

20. Hensynet til private interesser

Forskeren skal respektere de legitime grunner private bedrifter, interesseorganisasjoner o.l. har til ikke å få offentliggjort opplysninger om seg selv, sine medlemmer og sine planer.

Det kan være av stor allmenn interesse å få informasjon om hvordan private bedrifter og interesseorganisasjoner fungerer i samfunnet.

Individer og organisasjoner har ingen juridisk plikt til å gi opplysninger uten der det er særskilt lovbestemmelse for spesielle typer opplysninger. Dersom de nekter innsyn, skal det respekteres. Organisasjoner bør likevel stille arkiver til disposisjon for forskning.

For forskere som velger å forske på organisasjoner som i utgangspunktet ikke ønsker forskningen utført, stilles det særlige krav til omhyggelighet i dokumentasjon og metodebruk. Det kan forekomme situasjoner der forskere får grunn til å tro at det skjer overgrep i en virksomhet. Etter avveining kan det da være etisk forsvarlig å fortsette forskningsprosessen dersom overgrep ikke kan avdekkes eller dokumenteres på annen måte. Forskeren har den samme rettslige plikt som andre borgere til å avverge alvorlige lovbrudd.

21. Hensynet til offentlig forvaltning

Offentlige organer bør stille seg til disposisjon for forskning om sin virksomhet.

Befolkningens legitime interesse i hvordan samfunnsinstitusjonene fungerer, tilsier at forskere i størst mulig grad har adgang til innsyn i offentlig forvaltning og organer.

Offentlige arkiver bør kunne gjøres til gjenstand for forskning. Begrensninger i innsynsretten kan begrunnes i hensyn til personvern eller til overordnede nasjonale interesser eller sikkerhetshensyn. Hemmeligstemplett materiale bør nedgraderes så snart det er forsvarlig.¹⁶

¹⁶ Se også forvaltningsloven om forretningshemmeligheter § 13,2 og straffeloven § 139

22. Hensynet til utsatte grupper

Forskere har et spesielt ansvar for utsatte gruppers interesser i løpet av hele forskningsprosessen.

Utsatte og svakstilte personer og grupper, vil ikke alltid være rustet til å beskytte sine interesser overfor forskere. Forskere kan dermed ikke ta for gitt at vanlige prosedyrer for informasjon og samtykke sikrer individenes selvbestemmelse, eller beskytter dem mot urimelige belastninger.

Svakstilte grupper kan også ha et ønske om ikke å gjøres til gjenstand for forskning, i frykt for at gruppen kan framstå i et uheldig lys i offentligheten. I slike tilfeller får kravene om informasjon og samtykke særlig vekt. På den andre siden har samfunnet en legitim interesse av å kartlegge levekår, for eksempel med hensyn til hvor godt støtteordninger fungerer, og veier inn i og ut av destruktiv og antisosial atferd. Beskyttelse av en utsatt gruppe kan i noen tilfeller virke mot sin hensikt. Det kan snarere være storsamfunnet som beskyttes mot innsikt i diskriminerings- og utstøtingsprosesser.

Forskere som samler informasjon om personers og gruppers egenskaper og atferd, bør være forsiktige med å operere med inndelinger eller betegnelser som gir grunnlag for urimeelig generalisering og i praksis medfører stigmatisering av bestemte samfunnsgrupper.

23. Kravet om uavhengighet

Forskeren må unngå å komme i et avhengighetsforhold til informanter.

Utforskning av samfunnsproblemer kan avdekke kritikkverdige eller ulovlige forhold som for eksempel planer om voldelige handlinger, eller omsorgssvikt overfor barn – noe som kan bringe forskeren i en lojalitetskonflikt, spesielt på grunn av kravet om konfidensialitet. Forskeren må ikke bli medskyldig i ulovligheter, selv om det kanskje skulle være til fordel for forskningen. Uten hensyn til taushetsplikt har forskeren – som alle andre – en rettslig plikt til å avverge alvorlige fremtidige lovbrudd, for eksempel ved anmeldelse til politiet. Forskning i kriminelle miljøer kan skape konflikt mellom lojaliteten overfor løfter om konfidensialitet til informanter og plikten til å anmelde pågående eller planlagte alvorlige kriminelle handlinger. Slike konflikter kan forebygges blant annet ved å tydeliggjøre overfor informanter grensene for løftet om konfidensialitet.¹⁷

¹⁷ Se også NESH-rapport (1998): «Taushetsplikt og kildevern for forskere».

Også utover det som følger av denne rettslige plikten, kan det i enkelte tilfeller være riktig at forskeren lar hensynet til vern om enkeltindivider – for eksempel barn – veie tyngre enn kravet om konfidensialitet overfor informanter. Men dette kravet tilsier at eventuell vitenskapelig rapportering om kritikkverdige forhold skjer i en generell form, uten henvisning til enkeltpersoner.

24. Vern av kulturminner

Forskeren bør ta tilbørlig hensyn til verneinteressene knyttet til alle former for kulturminner.

Behovet for å bevare steder, minnesmerker, gjenstander, tekster, arkiver, levninger og opplysninger om tidligere tider bygger på dagens og fremtidige generasjoners interesse i å tilegne seg kunnskap om sin egen historie og kultur. I behandlingen av menneskelige levninger fra arkeologiske utgravninger bør forskeren være spesielt oppmerksom på de etiske problemene som er knyttet til forskning på denne typen materiale. Menneskelige levninger fra tiden før reformasjonen, er automatisk fredet etter Kulturminneloven, mens levninger fra nyere tid ikke har denne beskyttelsen. Alle levninger bør imidlertid omfattes av det samme vern fordi de utgjør et viktig kildemateriale for fremtidige generasjoner.¹⁸

Siden perspektiver og forskningsinteresser skifter fra generasjon til generasjon, innebærer fremtidige generasjoners behov både at informasjon om vår egen tid bevares slik at den kan gjøres til gjenstand for forskning, og at vi ikke forsker på en slik måte at senere forskere hindres i å tilegne seg det de måtte anse som viktig.

Forskning som ødelegger kildemateriale, reiser spesielle etiske problemer. Informasjonsverdien må avveies mot graden av ødeleggelse eller omforming av forskningsobjektene.

Forskere og forskningsinstitusjoner bør utvise aktsomhet og ikke i forskningsøyemed tilegne seg kulturminner som ikke har klarlagt, eller har omstridt, opprinnelses- og eierhistorie (proveniens).¹⁹

¹⁸ Se også arkivloven § 1.

¹⁹ Se uttalelse fra NESH 2005 om forskning på materiale med ukjent eller usikkert opphav, <http://www.etikkom.no/HvaGjorVi/Uttalelser/NESH/300605>

25. Forskning i andre kulturer

Forskning i andre kulturer enn forskerens egen stiller spesielle krav til dialog med representanter og medlemmer i den kulturen som studeres.

Kravene til samtykke fra enkeltmennesker som lever i samfunn som skal utforskes, må kombineres med kunnskap om og respekt for lokale tradisjoner og etablerte autoritetsforhold. Forskeren bør i størst mulig grad samarbeide med lokalbefolkning, medlemmer i den aktuelle kultur og deres representanter samt lokale myndigheter. Ønsker om lokal medbestemmelse eller kontroll kan skape konflikter i forhold til forskningens krav om kvalitet og uavhengighet. Dette stiller store krav til planlegging og gjennomføring av prosjekter.

Ved forskning på utsatte kulturer, som minoritetskulturer, bør man være særlig varsom med å operere med inndelinger eller betegnelser som gir grunnlag for urimelig generalisering. Liknende hensyn gjelder også når det er avstand i tid. Forskeren bør unngå å bidra til nedvurdering av mennesker fra tidligere historiske epoker og slik motvirke tendenser til samtidsprovinsialisme. Her, som ellers, må kultur- og samfunnsviteren skille tydelig mellom dokumentasjon og vurdering.

26. Grenser for kulturell anerkjennelse

Forskeren må veie hensynet til anerkjennelse av kulturell ulikhet mot hensynet til andre fundamentale verdier og menneskerettigheter.

Respekten og lojaliteten overfor de kulturer hvor forskning foregår, medfører naturligvis ikke at man må akseptere forhold som diskriminering eller kulturelt begrunnede overgrep. Ved normativ analyse av slike forhold, må det tydelig skilles mellom beskrivelse av normer og praksiser i den studerte kultur, og forskerens normative drøfting av disse forholdene i lys av presiserte verdistandarder.

Forskeren må vise særlig aktsomhet og vurdere hvordan det er riktig å forholde seg, når man støter på fenomener som kulturelt begrunnede overgrep mot liv og helse eller brudd på andre menneskerettigheter (se også punkt 25).

D. FORSKERSAMFUNNET

27. Vitenskapelig redelighet

Forskere og forskningsinstitusjoner skal etterleve og fremme normer for vitenskapelig redelighet.

Uredelighet dreier seg om brudd på vitenskapens sannhetsbestrebelse. Det kan skjelles mellom mer eller mindre alvorlige brudd, fra sjuusk og snusk til fusk. Eksempler på alvorlige, forsettlig eller grovt uaktsomme normbrudd, er fabrikkering og forfalskning av datamateriale og plagiat. Kravet om vitenskapelig redelighet gjelder uavkortet i alle typer av forskning. Institusjonene plikter å ha rutiner som forebygger uredelighet og fremmer redelighet. Institusjonene skal også ha prosedyrer for å håndtere mistanker og beskyldninger om vitenskapelig uredelighet (se også punkt 4).

Universiteter og høyskoler har et særskilt ansvar for at studenter og andre får opplæring i redelighetsnormer. Det innebærer for eksempel at normer for god henvisningsskikk formidles i undervisning og veiledning gjennom hele studietiden, og at etablerte forskere er gode rollemodeller i sin undervisnings- og forskningspraksis. I og med at undervisningen her er forskningsbasert, formidles grunnleggende forskningsetiske normer kontinuerlig til studenter.

28. Plagiat

Plagiat av andres tekst, materiale, ideer og forskningsresultater er uakseptabelt og innebærer et alvorlig brudd på etiske standarder.

Å plagiere er, i forskningsetisk forstand, å stjele stoff fra andre forfatters og forskers arbeider og utgi det som sitt eget. Forskere som bruker andres ideer eller siterer fra publikasjoner eller forskningsmateriale, skal oppgi sine kilder. Den groveste formen for plagiat er ren avskrift. Plagiat kan imidlertid også ta andre og mer raffinerte former, og gjelde avgrensede resultater, ideer, hypoteser, begreper, teorier, tolkninger, design m.m. Det å henvise til et annet arbeid tidlig i ens egen tekst, og deretter gjøre omfattende bruk av det uten videre henvisninger, er også plagiat.

Forskning bygger i stor grad på andres materiale, data, og forskningsresultater. Noen enkle grunnleggende arbeidsregler kan bidra til å avverge plagiat. Det er viktig å skille mellom direkte gjengivelse av andres tekster og parafrasering både i noteapparatet og i teksten. Parafrasering må ikke ligge så tett opp til originalteksten at det i realiteten er tale om sitat. Hvis flere parafraaser hektes rett på hverandre, kan det være fare for at hele argu-

mentasjonen er andres. Den som plagierer undergraver ikke bare sin egen anseelse som forsker, men også forskningens troverdighet.

29. God henvisningsskikk

Alle forfattere og forskere, uansett om de er amatører eller profesjonelle, studenter eller etablerte forskere, skal etterstrebe god henvisningsskikk.

Normene for sitatpraksis og henvisninger til kilder og litteratur varierer fagene imellom. Men alle er forpliktet til å gi mest mulig nøyaktige henvisninger til den litteratur som brukes. Det bør vanligvis refereres til bestemte sider, avsnitt og kapitler. Det forenkler etterprøving av påstander og argumentasjon, inklusive bruken av kilder. Disiplinene og de forskningsutførende enhetene har ansvaret for å etablere og formidle regler for god henvisningsskikk, skape forståelse for slike normer, sørge for at de følges og reagere på brudd. Den enkelte forfatter og forsker må utøve sin virksomhet med intellektuell integritet og omgås både primært og sekundært kildemateriale med redelighet.

Faglige veiledere har et særlig ansvar for å følge opp studenters forskningsetiske kunnskaper og holdninger. Uteksaminerte kandidater bør ha utviklet tilstrekkelig faglig selvkritikk, slik at de i framtidige arbeider praktiserer god henvisningsskikk.

30. Etterprøving og etterbruk av forskningsmateriale

Forskningsmateriale bør gjøres tilgjengelig for andre forskere for etterprøving og etterbruk.

For å kunne drøfte holdbarheten i forskeres analyser må andre forskere kunne få innsyn i data og annet relevant materiale, såfremt dette ikke bryter med personvern hensyn eller kravene til konfidensialitet (se også punkt 9 og 14).

De som har ansvar for innsamlingen av materialet har som hovedregel første rett til bruken (se også punkt 33). Data som er samlet inn for offentlige midler, skal etter en kortere periode gjøres allment tilgjengelig.

31. Faglige bedømmelser

Faglige bedømmelser skal preges av saklighet, objektivitet og åpenhet.

Alle fag er preget av konkurrerende skoleretninger, og kanskje uenighet om vitenskaps-teoretiske grunnlagsspørsmål. De som er ansvarlige for bedømmelse av andres arbeid må derfor være villige til å ta opp til seriøs vurdering argumenter og tenkemåter som anerkjen-nes innen andre tilnærminger enn deres egne.

Forskere deltar ofte i vurderinger for vitenskapelige stillinger. De vurderer master-oppgaver, doktoravhandlinger, prosjektsøknader, tidsskriftartikler og lignende. I slike sammenhenger må bedømmeren vurdere egen habilitet og arbeide saklig og objektivt.

32. Forpliktelse i kollegiale forhold

Forskere skal arbeide i samsvar med forskningsetiske normer, for eksempel om åpenhet, saklighet og vilje til (selv)kritikk, og derved bidra til miljøer som fremmer god forskning.

Forskningsinstitusjonene skal tilrettelegge for et miljø som fremmer god forskning. Man må opprettholde en fruktbar diskusjonskultur og produktiv forvaltning av faglig uenighet. Det bør stimuleres til allsidig rekruttering. Kritikk må ikke knebles under henvisning til lojalitetsforpliktelser eller krav om lydighet. Saklighetsnormer skal holdes i hevd, som kravet om å unngå tendensiøse gjengivelser av forskere med andre synspunkter enn ens egne. Gjennom gjensidig orientering og konstruktiv kritikk må forskerne sørge for at forsk-ningen i miljøet blir best mulig. Miljøene må opprettholde høye metodekrav og oppmuntre til saklig debatt om forskjellige metoders og analysemåters anvendelsesområder og begrens-ninger.

Bare de som faktisk har bidratt til dokumentasjon, analyse og skriving av et viten-skapelig arbeid, skal være oppført som medforfattere eller takket for sitt bidrag (se også punkt 37). I tråd med Vancouver-reglene for medisinsk forfatterskap, kan det noen ganger være aktuelt å skille mellom forfattere og andre bidragsytere (som laboratorieteknikere).

Gode forskningsmiljøer er preget av forskere som faktisk leser hverandre, som gir hverandre positiv og negativ kritikk. Det er brudd på forskningsetiske normer hvis forskere holder vesentlig kritikk av foreliggende forskning for seg selv, og ikke går ut i relevante miljøer med denne for å få problemene allsidig belyst. Dette er i tråd med en vitenskape-lig norm om organisert, systematisk skepsis. Relevante miljøer vil kunne omfatte bredere offentligheter utenfor spesialistmiljøet (se også punkt 44).

33. Forholdet mellom student og veileder

Veilederen plikter å ha studentenes beste for øye, og ikke utnytte deres avhengighet til egen fordel. Det gjelder både faglige resultater og personlige forhold.

Veileder må være bevisst den asymmetri som eksisterer i veiledningssituasjonen. Faglig autoritet må ikke utnyttes til egen fordel eller brukes krenkende overfor studenten. Veileder må ikke utnytte studentens avhengighetsforhold.

Dersom veilederen ønsker å bruke materiale fra studentens ennå ikke avsluttede arbeid i egen forskning, må det inngås en avtale om dette. Dersom studenten selv har samlet sitt materiale, bør slik bruk først skje etter at studenten anser seg ferdig med materialet, normalt etter avlagt eksamen. Institusjonen bør utarbeide en standardisert avtale for dette. Veileder må praktisere god henvisningsskikk i sin bruk av studentens materiale og arbeider. Veiledere bør være varsomme med hvordan studenters arbeid brukes av andre før det er ferdig, og hvordan veilederens medvirkning skal tilkjennegis. Studenter bør på tilsvarende måte praktisere god henvisningsskikk i forhold til sine veiledere.

I et veiledningsforhold kan det oppstå doble relasjoner som kan føre til et habilitetsproblem ved bedømming av kandidatens arbeid. Det er ikke bare kandidatens integritet som skal beskyttes, men også veilederens. Ingen skal kunne reise tvil om grensene mellom det private og det yrkesmessige, ei heller om veilederes upartiskhet og uhildethet. Om det utvikler seg et altfor tett forhold mellom veileder og kandidat, bør hovedregelen være at veilederforholdet brytes.

34. Veileder og prosjektleders ansvar

Veileder og prosjektleder må ta ansvar i forhold til de forskningsetiske problemer som deres studenter eller prosjektmedarbeidere stilles overfor.

Veiledere og prosjektlederens ansvar gjelder i forhold til deltakere som berøres av prosjektet, dvs. dem som utforskes. De må også ta ansvar for de problemer som kan oppstå for den eller de som utfører prosjektet, dersom forskningen kan antas å bli spesielt belastende for disse. Veiledere og prosjektledere har også et medansvar ved formidling fra prosjektene. Ansvaret omfatter også avklaring av forskningsetiske utfordringer. (Se også del E og F.)

E. OPPDRAGSFORSKNING

35. Balanse mellom oppdragsforskning og forskerstyrt forskning

Det er et overordnet forskningspolitisk ansvar å opprettholde balanse mellom ulike typer forskning, som mellom ulike fagområder eller mellom grunnforskning og anvendt forskning. Forskningsinstitusjonene og de enkelte forskere har et medansvar, både for at balansen opprettholdes og for å opplyse og eventuelt kritisere de aktører som er best egnet til å påvirke ressursfordelingen.

Forskningsmiljøene fungerer i et samspill med det øvrige samfunnet. Når samfunnet finansierer forskning, er det fordi det venter å få noe igjen. Når politiske myndigheter har latt forskningsinstitusjoner som universiteter og høyskoler ha en høy grad av indre selvstyre, er det for å ivareta fri og uavhengig forskning. Kunnskap er et kollektivt gode. Hvis forskningen privatiseres i for stor grad, vil hele samfunnet tape. Samtidig utgjør oppdragsforskning, der eksterne oppdragsgivere bestemmer tema, en viktig del av den samlede kunnskapsutviklingen i samfunnet. Det må derfor være en balanse mellom oppdragsforskning og forskerstyrt forskning (se også del A).

36. Styring av forskningsoppdrag

Både offentlige og private oppdragsgivere har en legitim rett til å fastsette rammene for forskningsoppdrag, så lenge de ikke er i strid med de øvrige krav som stilles til forskningen. Det fritar imidlertid ikke forskerne og forskningsinstitusjonene for medansvar for de avtaler som de inngår med oppdragsgivere.

En forskningsinstitusjon eller en forsker formidler ikke bare sine resultater, men også hele forskningsmiljøets troverdighet som kilde til uhildet kunnskap. For en oppdragsgiver kan legitimeringen fra forskningen være vel så viktig som den avgrensede innsikten som vinnes i et konkret prosjekt. Oppdragsgiver har rett til å påvirke tema og problemstillinger, men ikke metodisk gjennomføring og resultater. Både forskningsinstitusjonene og de enkelte forskerne har rett og plikt til å påpeke begrensninger i resultatene, for eksempel i forhold til planlagte politiske beslutninger.

37. Forskningsinstitusjonene og den enkelte forsker

Forskere som inngår i større forskningsprosjekter har et medansvar for de prosjektene han eller hun er med på. Den enkelte forskers bidrag i forskningsprosjektet bør gjøres klart.

Når forskning, og ikke bare oppdragsforskning, organiseres som store, hierarkisk styrte prosjekter, blir forholdet mellom den enkelte forsker og prosjektledelsen analogt til forholdet mellom forsker/forskningsinstitusjon og oppdragsgiver. Hvis den enkelte forsker ved institusjoner og store prosjekter opplever konflikt mellom lojalitet til institusjonen og etisk forsvarlig fremgangsmåte, må utgangspunktet være at den enkelte har et medansvar for hva han eller hun er med på (se også punkt 32). Opphavsrett og rett til publisering må reguleres gjennom klare avtaler.

Åndsverkloven § 3 regulerer opphavsmannens ideelle rettigheter, som han eller hun ikke kan fraskrive seg eller gi avkall på. I følge denne paragrafen skal opphavsmannen (forskeren) navngis «slik som god skikk tilsier», og verket kan ikke endres på en slik måte at det er krenkende for forskerens vitenskapelige anseelse eller for verkets egenart. Dette gjelder også forholdet mellom oppdragsgiver, forskningsinstitusjon og forsker i samband med oppdragsforskning og utredninger.

38. Forskeres og forskningsinstitusjoners uavhengighet

Forskere og forskningsinstitusjoner skal sørge for å opprettholde uavhengighet i forhold til oppdragsgiver.

En forskningsinstitusjon eller forsker må unngå avhengighet i forhold til oppdragsgiver, som er egnet til å svekke deres upartiskhet. En uunngåelig kilde til avhengighet er at en oppdragsgiver finansierer forskningen. Dette er spesielt tilfelle dersom en enkelt oppdragsgiver står for en vesentlig del av institusjonenes eller den enkelte forskers samlede inntekter. Det er derfor viktig å unngå at sammenfallet mellom egeninteresse og oppdragsgivers interesse blir så betydelig at det truer evnen til å opptre uhildet (egeninteressesetrusselen). Salg av rådgivnings- eller konsulenttenester til aktører som også har interesse i utfallet av forskningen er et annet forhold som kan øke egeninteressesetrusselen.

Ikke-økonomiske relasjoner kan også utgjøre en trussel mot forskningens uavhengighet. Personlige bånd, enten som følge av familie eller som et resultat av langvarige forbindelser mellom forskningsinstitusjon/forsker, og de som gjøres til gjenstand for forskning, kan føre til avhengighet på flere måter. Dels kan slike bånd føre til at forskningen blir brukt i en advokatrolle for enkelte parter (partsrepresentanttrusselen), dels kan de føre til at det ikke blir tilstrekkelig distanse mellom forskning og forskningssubjekt (fortrolighets-

trusselen), og dels kan det føre til at uavhengigheten trues fordi forskningssubjektet er i posisjon til å øve innflytelse på forskeren (presstrusselen).

Roller som uavhengig forsker, for eksempel ved universitet eller høyskoler, kan i visse situasjoner komme i konflikt med andre roller forskere kan inneha, for eksempel rollen som rådgiver eller konsulent (se innledningen om fag som knipper av virksomhet). I den grad forskeren påtar seg oppdrag som kan svekke tilliten til institusjonens troverdighet, er det som et minimum nødvendig å opplyse om disse forholdene. I noen situasjoner vil rollekonflikten være så sterk at rollene ikke bør forenes.

39. Informasjon om finansiering av forskning

Det påligger både oppdragsgivere og forskere å gjøre offentlig kjent hvem som finansierer forskningen.

Det bør være klart hvem som finansierer forskningen. Åpenhet om finansiering vil kunne gjøre det lettere for forskere å beskytte seg mot utilbørlig press fra den som finansierer og dermed sikre forskernes frihet og upartiskhet. I tillegg har oppdragsgivere et rimelig krav på at det offentliggjøres hvilken forskning de har gitt støtte til.

Ved publisering og bruk av resultater har forskeren et selvstendig ansvar for å være tydelig og åpen om alle bindinger (oppdragsgiver og finansiering etc.) som kan ha betydning for tilliten til den forskningen/utredningen som er utført. Hvis resultatene blir brukt på en selektiv eller tendensiøs måte, er forskeren forpliktet til å ta det opp.

40. Bruk av forskningsresultatene

Både oppdragsgivere og forskere har et ansvar for å hindre at resultatene av forskningen fremstilles på en misvisende måte. Det er uetisk å avgrense emnet for forskningen med sikte på å få frem særlig ønskelige resultater, eller fremstille resultatene fra forskningen på en bevisst skjev måte.

Oppdragsgiveren må ikke kunne holde tilbake forskningsresultater slik at de funn som blir kjent gir et fordreid bilde av ett eller flere saksforhold. Forskeren må kunne beskytte seg mot utilbørlig press fra oppdragsgiveren til å trekke bestemte konklusjoner, og bør i visse situasjoner benytte sin rett til å avbryte oppdrag.

Oppdragsgiveren må godta at forskeren har rett til å drøfte sitt mandat som del av forskningsrapporteringen, for eksempel for å peke på at åpenbare faglige eller praktisk relevante perspektiver, tolkninger og hensyn er utelatt i mandatet. Kravene til kildemate-

riale og holdbar argumentasjon får spesiell vekt når forskningen kan få konsekvenser for omdømmet eller integriteten til enkeltpersoner eller grupper, eller når den kan påvirke politiske beslutninger. I slike tilfeller er det særlig viktig at forskeren drøfter alternative tolkninger av sine funn eller påpeker vitenskapelig usikkerhet.

41. Rett til offentliggjøring

Kunnskap er et kollektivt gode, alle forskningsresultater bør derfor som hovedregel publiseres. Det er også viktig for at resultatene kan etterprøves. For forskere er publisering viktig for meritering.

Dersom oppdragsgiver ønsker å gjøre bruk av forskningsresultatene i en bredere offentlighet, har forskeren rett til å offentliggjøre fullstendige beskrivelser og resultater av forskningsprosjektet. Dette kan være viktig både for å hindre at forskningsresultatene fremstilles selektivt eller på en skjev måte, og for å gi andre mulighet til å etterprøve resultatene.

Bedrifter og etater kan ha et legitimt ønske om å beskytte seg og sine interesser. Likeledes kan nasjonale sikkerhetshensyn, eller forhandlingsstrategier tilsi at publisering utsettes, i spesielle tilfeller at resultatene ikke blir offentliggjort, eller at offentliggjøring utsettes en viss tid. Med unntak av slike hensyn, samt hensyn til personvern, skal både oppdragsgiver og forsker tilstrebe at offentligheten får tilgang til resultatene. Eventuelle begrensninger i retten til offentliggjøring skal kontraktfestes ved oppstarten av prosjektet.

F. FORSKNINGSFORDIDLING

42. Formidling som faglig oppgave

Spesialiserte forskningsmiljøer skal sørge for at vitenskapelig kunnskap formidles til et bredere publikum utenfor forskningsmiljøet.

Forskningsformidling er å kommunisere innsikter, arbeidsmåter og holdninger (vitenskapens ethos) fra spesialiserte forskningsfelt til personer utenfor feltet («popularisering»), inklusive bidrag til samfunnsdebatter med vitenskapsbasert argumentasjon. Det kan både dreie seg om formidling av etablerte innsikter i faget og resultater fra nyere forskning. Formidling er rettet til utenforstående, om det nå er spesialister i andre fagområder eller personer uten vitenskapelig bakgrunn. Forbindelsene mellom forskning og formidling er særlig tette i kultur- og samfunnsfagene, hvor det ikke er uvanlig at det vitenskapelige bidrag samtidig er et formidlingsbidrag. PR-virksomhet er en del av forskningens institu-

sjonsforvaltning (se innledningen) og dermed noe annet enn forskningsformidling. Formidling er forankret i tradisjoner med opprinnelse i opplysningstiden.

Mange mennesker ønsker å få vite hva forskere har funnet ut. Et sentralt motiv for forskningsformidling, er å tilfredsstille slik intellektuell nysgjerrighet. Formidling er også uttrykk for et demokratisk krav: Formidling skal bidra til opprettholdelse og utvikling av kulturelle tradisjoner, informert offentlig meningsdannelse og til spredning av samfunnsrelevant kunnskap. Samfunnet har investert store summer i forskning og skal få del i resultatene (se også punkt 2).

43. Krav til individer og institusjoner

Det påligger forskningsinstitusjonene å legge forholdene til rette for en mangfoldig og omfattende forskningsformidling, preget av kvalitet og relevans.

Forskningsformidling setter etiske krav både til individer og institusjoner. Formidling kan fremmes med alminnelige tiltak som krav ved ansettelse, opplæring og insitamenter knyttet til ressurstildeling. Universiteter og høyskoler har et særskilt ansvar for at studenter utvikler ferdigheter og holdninger, som gjør dem egnede som formidlere. Formidling bør også stimuleres ved at arenaer for læring og debatt brukes og videreutvikles, det kan gjelde arenaer som kronikker, forelesningsrekker, lekfolkskonferanser og høringer.

I Grunnlovens § 100, heter det: «Det påligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale».²⁰ Også vitenskapene skal bidra til slike offentlige samtaler. Demokratiske rettsstater med velfungerende offentlig forvaltning og markedsøkonomi, er avhengige av soner i det sivile samfunn, som ikke først og fremst er preget av lønnsomhetsprinsipper og forvaltningslogikk, men av at det er argumenter som skal telle.

God formidling krever samspill og samarbeid mellom forskningsinstitusjoner og andre institusjoner, som massemedier, skoler, kunstinstitusjoner, livssynssamfunn og frivillige foreninger. Formidlingen kan skje med varierende deltakelse fra forskere og andre (som journalister eller lærere), være skriftlig, muntlig eller basert på andre tilnærminger (som utstillinger og elektroniske medier). Alle som deltar i slik formidling, er underlagt formidlingsetiske normer.

Forskningsinstitusjoner bør bidra til at formidlingsmåter, temavalg og faktiske virkninger kartlegges og vurderes.

²⁰ For begrunnelse, se NOU 1999:27: «Ytringsfrihed bør finde sted».

44. Tverrfaglig diskusjon og demokratisk allmennhet

En viktig del av forskningsformidlingen i et moderne samfunn bør bestå i gjensidig popularisering (oversettelse) mellom spesialister fra forskjellige forskningsområder.

Mange av de store utfordringer samfunnet står overfor, f.eks. knyttet til økologi, globalisering eller menneskerettigheter, krever integrasjon av forskjellige typer vitenskapelig kunnskap. Selv om utdanningsnivået stadig stiger, minsker ikke behovet for forskningsformidling. Fortidens allmue finnes ikke lenger. Vi er alle – også forskere – medlemmer i en demokratisk allmennhet, med et vedvarende behov for slike oversettelser. Utvikling av flerfaglige fora innenfor forskningsinstitusjonene gir godt grunnlag både for kommunikasjon mellom spesialister fra forskjellige fag og for kommunikasjon med en bredere offentlighet utenfor institusjonene.

Tverrfaglig diskusjon kan tydeliggjøre grunnleggende krav til vitenskapelig diskusjonskultur. Forskeren må formulere seg tilstrekkelig klart slik at forskere fra andre områder og andre deltakere i ordskiftet kan ta begrunnet stilling til det som hevdes. Som i internvitenskapelig diskusjon, skal gjengivelser av andres bidrag ikke være tendensiøse og meningsmotstandere må ikke gjøres til stråmenn for urimelige synspunkter.

Normen om vitenskapelig ydmykhet i forståelsen av virkelighetens kompleksitet, – enkeltfagenes begrensninger og vitenskapelig usikkerhet – bør stå sentralt i formidling. Begrensninger i eget fagperspektiv og egen kompetanse i forhold til det aktuelle saksfelt bør klargjøres, noe som kan lette leserens vurdering av om andre faglige perspektiver kunne føre til andre oppfatninger. Slik tverrfaglig og tverrinstitusjonell diskusjon kan fungere som en form for utvidet fagfellevurdering.

45. Deltakelse i samfunnsdebatt og ansvar for hvordan forskning tolkes

Forskere bør bidra til det offentlige ordskifte med vitenskapsbasert argumentasjon.

Slik deltakelse betyr at forskere bruker sin vitenskapelige kompetanse som grunnlag for bidrag til offentlig meningsdannelse. Det kan dreie seg om informasjon på et område som er oppe til debatt, at man tar begrunnet stilling til kontroversielle temaer, eller at man søker å sette nye temaer på den offentlige dagsorden.

Forskeren har vanligvis ikke kontroll over hvordan resultatene av forskning blir brukt av andre, men har likevel et medansvar for hvordan de tolkes, og dermed hvordan de kan utnyttes i politiske, kulturelle, sosiale og økonomiske sammenhenger. Forskere bør derfor engasjere seg i diskusjoner om rimelig tolkning av og forsvarlig bruk av forskningsresultater. Også andre grupper har ansvar for rimelighet og forsvarlighet i denne sammenheng,

som informasjonsavdelinger, massemedier, partier, interesseorganisasjoner, bedrifter og forvaltningsorganer.

Deltakelse i samfunnsdebatt setter store krav til saklighet, begrunnelse og klarhet. Det kan være uklare overganger mellom deltakelse i samfunnsdebatt som fagperson og som vanlig samfunnsborger. Når fagpersonen deltar som samfunnsborger, bør det ikke brukes tittel eller henvises til særskilt vitenskapelig kompetanse.

46. Formidling og etterrettelighet

Kravet om etterrettelighet er like sterkt ved forskningsformidling som ved forskningspublisering.

Mottakeren av populærvitenskapelige fremstillinger har som regel verken tid eller kompetanse til å etterprøve påstandene som settes frem fra spesialiserte forskere. Dette bygger opp om at kravet til etterrettelighet her er like stort som ved vitenskapelig publisering.

Noteapparater og litteraturlister kan virke tyngende, men hjelper samtidig den interesserte leser med å finne frem i en stor litteratur. Det er også viktig å huske at spesialister i andre fag hører til i det relevante publikum, og at en stor andel av befolkningen har utdanning utover videregående skole.

Kultur- og samfunnsviteren kan dele hypoteser, teorier og foreløpige funn med offentligheten underveis i et prosjekt, men skal være varsom med å presentere foreløpige resultater – som ikke har vært tilstrekkelig drøftet i relevante forskningsmiljøer (fagfellevurdert) – som endelige.

47. Krav om å tilbakeføre forskningsresultater

Forskeren har en spesiell forpliktelse til å tilbakeføre forskningsresultatene til deltakerne, i en forståelig og forsvarlig form.

Informanter gir noe av seg selv til forskeren og har krav på å få noe tilbake. Informanter skal ha anledning til å korrigere misforståelser der det er mulig.

I noen tilfeller er det ikke uten videre mulig å tilbakeføre resultatene i en form som er forståelig for alle, for eksempel fordi resultatet preges av avansert statistikk. Forskeren skal i så fall tilrettelegge resultatene slik at sentrale funn og innsikter formidles på en måte som er forståelig for mottakerne.

Vedlegg 1: Mandat

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)

Bakgrunn for opprettelsen av NESH

I Stortingsmelding nr. 28 (1988-89) «Om forskning» foreslo regjeringen å opprette tre nasjonale forskningsetiske komitéer. De skulle dekke henholdsvis medisin (NEM), naturvitenskap og teknologi (NENT), og samfunnsforskning, humaniora, og jus (NESH).

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet fastsatte mandatet for den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) første gang 16. mai 1990. Komiteen er nå inne i sin fjerde oppnevningsperiode (1. januar 2000 – 31. desember 2002).

Komiteéen finansieres av Norges forskningsråd.

I. Innledning

I erkjennelse av at forskning og utvikling innenfor de normative vitenskapelige disipliner ikke foregår isolert, men finner sted i et intimt vekselspill med gjeldende normer og verdier i vårt samfunn, opprettes en nasjonal forskningsetisk komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora er en uavhengig instans som med utgangspunkt i normdannelse og tradisjon i vårt samfunn, skal fungere som nasjonal utviklingspost, opplyser og rådgiver i forskningsetikk innenfor de aktuelle fagområder.

II. Ansvars- og virksomhetsområde

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora skal som sitt ansvarsområde ha den forskningsetiske virksomhet innen samfunnsvitenskap og humaniora, innbefattet jus og teologi.

III. Arbeidsoppgaver

1. Komiteéen skal holde seg løpende orientert om aktuelle og potensielle forskningsetiske spørsmål innen sitt virksomhetsområde.
2. Komiteéen skal være koordinerende og rådgivende instans i forskningsetikk for relevante fagutvalg innen sitt virksomhetsområde.

3. Komitéen skal *informere* forskere, administrasjon og allmennhet om aktuelle og potensielle forskningsetiske spørsmål innen sitt virksomhetsområde.
4. Komitéen skal avgi betenkninger og utarbeide forslag til *forskningsetiske retningslinjer* innen sitt virksomhetsområde. Komitéen skal dessuten uttale seg i konkrete saker som forelegges den.
5. Komitéen skal minst én gang årlig gjøre rede for sin virksomhet i et åpent møte og på måter den finner tjenelig stimulere til en informert samfunnsdebatt om forskningsetiske spørsmål knyttet til sitt virksomhetsområde.
6. Komitéen skal holde andre nasjonale forskningsetiske og internasjonale komitéer underrettet om sin virksomhet, og gjennom samarbeid med slike tilstrebe et grunnlag for forskningsetiske prinsipper uavhengig av fagområdenes begrensninger.

IV. Oppnevning og sammensetning

Komitéen skal ha minst 9 medlemmer.

I tillegg til medlemmer med kompetanse i relevante forskningsdisipliner skal komitéen ha medlemmer med fagkompetanse innenfor etikk og jus. Følgende områder bør være representert i komitéen: Historie, statsvitenskap, sosiologi, psykologi og etnologi.

Komitéen skal ha to lekrepresentanter.

Komitéens medlemmer oppnevnes av Kunnskapsdepartementet etter innstilling fra Norges forskningsråd for tre år av gangen, med adgang til gjenoppnevning.

V. Rapportering og innsyn

Komitéen gir årlig rapport om sin virksomhet til Norges forskningsråd og Kunnskapsdepartementet.

Komitéens virksomhet skal være åpen for offentlig innsyn.

Vedlegg 2: Tidligere komitémedlemmer i NESH

01.01.00 – 31.12.02

Ragnvald Kalleberg (leder)
Elisabeth Backe-Hansen
Hanne Inger Bjurstrøm
Ida Blom
Aksel Hatland
Trond Herland
Heidi von Weltzien Høivik
Paul Leer-Salvesen
Raino Malnes
Audhild Schanche
Ann Helene B. Skjelbred
Jan Tøssebro

Finn Mølmen / Hilde W. Nagell /
Micheline Egge Grung
(sekretariatsledere)

01.01.97 – 31.12.99

Fredrik Engelstad (leder)
Bente Gullveig Alver
Ida Blom
Elisabeth Backe-Hansen
Hanne Inger Bjurstrøm
Aksel Hatland
Trond Herland
Heidi von Weltzien Høivik
Wenche Håland
Paul Leer-Salvesen
Raino Malnes

Dag Elgesem (sekretariatsleder)

01.01.94 – 31.12.96

Fredrik Engelstad (leder)
Bente Gullveig Alver
Elisabeth Backe-Hansen
Aksel Hatland
Kari Helliesen
Trond Herland
Heidi von Weltzien Høivik
Wenche Håland
Yngvar Løken
Halvor Moxnes
Pål Repstad
Sølvi Sogner

Andreas Føllesdal / Dag Elgesem
(sekretariatsledere)

1991 – 31.12.93

Fredrik Engelstad (leder)
Bente Gullveig Alver
Ivar Asheim
Kirsti Coward
Victor Hellern
Kari Helliesen
Wenche Håland
Tore Lindholm
Yngvar Løken
Halvor Moxnes
Pål Repstad
Sølvi Sogner

Andreas Føllesdal (sekretariatsleder)

Vedlegg 3: Aktuelle lover, retningslinjer, rapporter og instanser

Personopplysningsloven LOV-2000-04-14-31

Personopplysningsforskriften FOR-2000-12-15-1265

Forvaltningsloven LOV-1967-02-10

Helseregisterloven LOV-2001-05-18-24

Barneloven LOV-1981-04-08-7 sist endret LOV-2005-06-17-63

Straffeloven LOV-1902-05-22-10

Åndsverksloven LOV-1961-05-12-2, sist endret LOV-2005-06-17-97

Veileder for informasjonsskriv utarbeidet av REK

<http://www.etikkom.no/REK/forskerportal/infoskriv>

Retningslinjer for inklusjon av mennesker med manglende eller redusert samtykkekompetanse i helsefaglig forskning, NEM 2005

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/samtykke>

Retningslinjer for forskning på internett, NESH 2003

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/internett>

Vancouver-konvensjonen

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/vancouverkonvensjonen>

Helsinki-deklarasjonen

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/helsinkideklarasjonen>

NESH-rapport 1998: «Taushetsplikt og kildevern for forskere.»

NESH-uttalelse 2005: «Forskning på materiale med ukjent eller usikkert opphav»

Datatilsynet, <http://www.datatilsynet.no/>

Personvernombudet for forskning, <http://www.nsd.uib.no/personvern/index.cfm>

Nasjonalt etikknettverk, <http://www.etikk.no/>

REK (Regionale etiske komiteer for medisin), <http://www.etikkom.no/REK>

Rådet for taushetsplikt og forskning

KONTAKTINFORMASJON:

Forskningsetiske komiteer

Prinsensgate.18

Postboks 522 Sentrum

0105 Oslo

Tlf.: 23318300

Faks: 23318301

www.etikkom.no

FORSKNINGSETISKE KOMITEER

DE NASJONALE FORSKNINGSETISKE KOMITEER har fått sitt mandat fra Kunnskapsdepartementet. Komiteenes oppgave er å opplyse om og gi råd i forskningsetiske spørsmål. De skal stimulere til debatt om saker som har betydning både for forskersamfunnet og for befolkningen generelt. Komiteene er administrativt tilknyttet Norges Forskningsråd.

NESH

*Den nasjonale forskningsetiske komité
for samfunnsvitenskap og humaniora*

Prinsens gate 18
Postboks 522 Sentrum
0105 Oslo

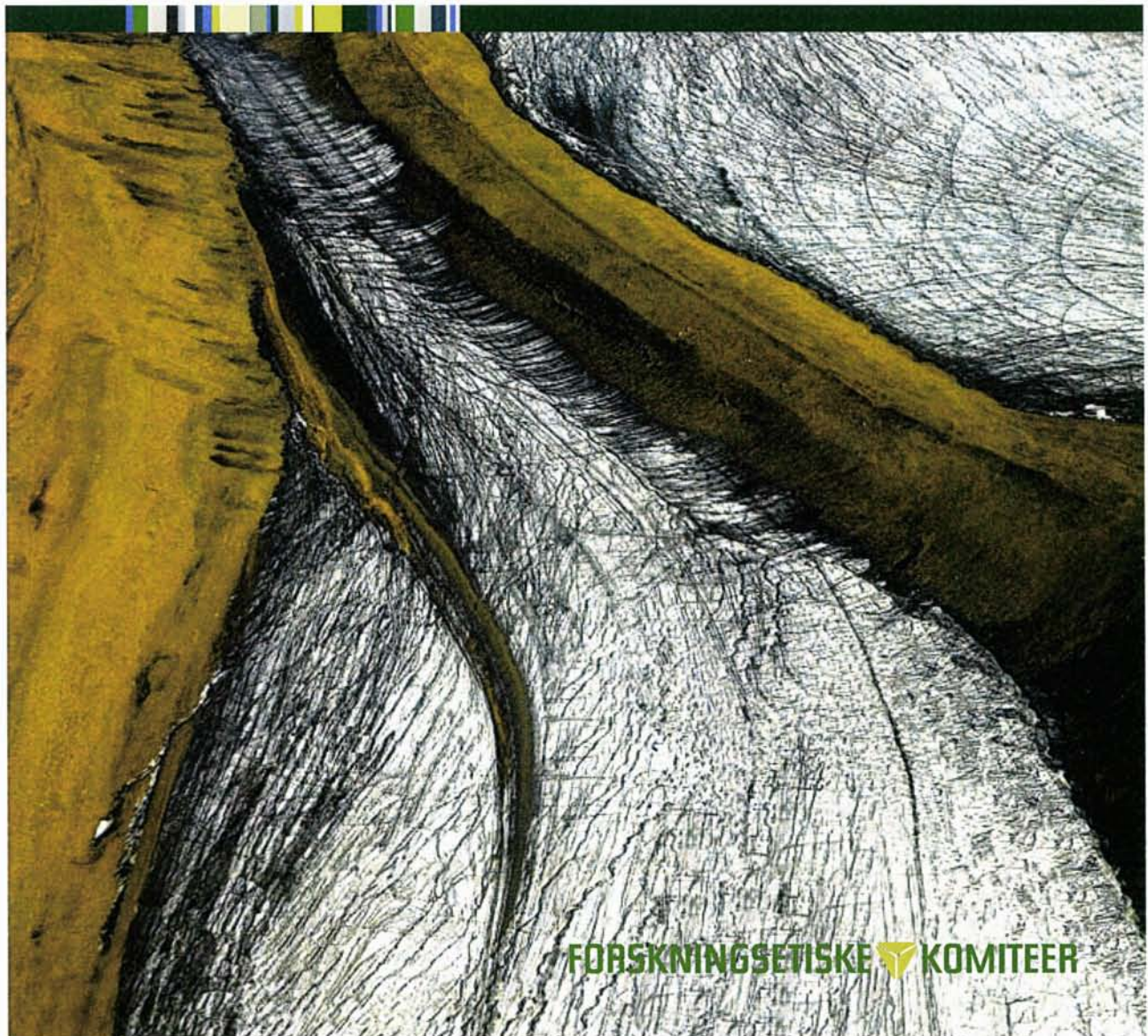
Tlf.: 23 31 83 00
Faks: 23 31 83 01

www.etikkom.no

VEDL. SAK NR.: 46-4
STYRE-MØTE 2016 2013

FORSKNINGSETISKE RETNINGSLINJER FOR NATURVITENSKAP OG TEKNOLOGI

FORSKNINGSETISKE RETNINGSLINJER FOR NATURVITENSKAP OG TEKNOLOGI

ISBN: 82-7682-052-2

Opplag: 2000 – september 2007

Forsidefoto: Pål Hermansen/Getty Images

Design/layout: Sissel Sandve

Trykk: Zoom Grafisk AS

Copyright © De nasjonale forskningsetiske komiteer

Elektronisk publisert på: <http://www.etikkom.no/retningslinjer/nent>

INNHold

Forord	5
SAMMENDRAG	7
RETNINGSLINJER	11
Forskningsetikk	11
Forskningens overordnede forpliktelser	11
God forskningspraksis	13
Usikkerhet, risiko og føre-var-prinsippet	15
Beskyttelse av forsøkspersoner	17
Beskyttelse av dyr i forskning	18
Forhold til tradisjonelle og alternative kunnskapskilder	19
Åpenhet, oppdragsforskning og interessekonflikter	20
Varsling og etisk ansvar	22
Forskning og populærvitenskapelig formidling	23
Forslag til en vitenskapsed	24
Referanser	26

Forord

Disse forskningsetiske retningslinjer er utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) i 2005 og omarbeidet i 2007 etter en høringsrunde.

Retningslinjene er supplerende til eksisterende internasjonale forskningsetiske retningslinjer. De henvender seg til de enkelte forskere og skal klargjøre etiske forpliktelser og rettigheter.

Forskningsutførende institusjoner har på sin side ansvar for å påse at retningslinjene blir implementert og fulgt innen deres forskningsmiljøer, og at de rutinemessig formidles til de ansatte og til studenter.

Institusjonene skal også tilrettelegge for god forskningsetisk praksis. De skal ha mekanismer og eventuelt egne retningslinjer på plass for å kunne ta opp og håndtere mulige forskningsetiske konflikter og tvilsspørsmål.

Disse retningslinjene gir utdypende etisk veiledning ved siden av loven om forskningsetikk. De tar for seg etiske aspekter og etisk ansvar, mens loven tar for seg juridisk ansvar.

I tverrfaglige prosjekter som inkluderer for eksempel humanmedisin eller samfunnsvitenskap, skal de forskningsetiske retningslinjer som gjelder for disse områdene, også følges.

Takk til Ellen-Marie Forsberg for redaksjonell bistand.

Oslo, september 2007

Dag E. Helland

Komiteleder

Medlemmer:

Vonne Lund, Deborah Oughton, Guri Verne, Ragnhild Lofthus, Dag Hessen, Morten Bremer Mærli, Anne Ingeborg Myhr, Ole Kristian Fauchald, Roger Strand, André Larsen Avelin, Kristine von Krogh

Matthias Kaiser

Sekretariatsleder

SAMMENDRAG

Forskningens overordnede forpliktelser

1. Forskningen skal være i overensstemmelse med menneskerettighetene.
2. Forskningen skal være i overensstemmelse med bærekraftig utvikling og respekt for miljøet.
3. Forskningen skal bidra til fred.
4. Forskningen skal bidra til og ta del i demokratisk utvikling.
5. Forskningen skal bidra til større global rettferdighet i fordeling av goder ved formidling av kunnskap.

God forskningspraksis

6. Forskeren og forskningsinstitusjonen har ansvar for å utøve sannferdig forskningspraksis.
7. Forskeren har et individuelt ansvar for egen forskningsvirksomhet, forskningstema og metode, så vel som for kvalitet i resultater.
8. Forskeren skal respektere andre forskeres bidrag og følge standarder for forfatterskap og samarbeid.
9. Forskeren skal i sin forskningsvirksomhet følge nasjonale og internasjonale reguleringer fastsatt for å ivareta etiske og sikkerhetsmessige hensyn.

Usikkerhet, risiko og føre-var-prinsippet

10. Forskeren skal få klart fram hvilken grad av sikkerhet og presisjon forskningsresultatene kjennetegnes av. Spesielt skal forskeren være nøye med å klargjøre funnenes relative sikkerhets- og gyldighetsområde, og forskeren skal bestrebe seg på å påpeke eventuelle risiko- og usikkerhetsmomenter som kan ha betydning for eventuelle anvendelser av forskningsfunnene.
11. Der hvor det foreligger plausibel, men usikker kunnskap om at en teknologisk anvendelse eller en utvikling av et forskningsfelt kan føre til etisk uakseptable konsekvenser for helse, samfunn eller miljø, skal forskere innen det angjeldende forskningsfeltet bestrebe seg på å bidra med kunnskap som er relevant for anvendelsen av føre-var-prinsippet.
12. Forskeren skal respektere kravet om informert samtykke.
13. Forskingen skal sikre personvernet til studieobjektene.

Beskyttelse av dyr i forskning

14. Forskeren skal utøve aktsomhet og respekt for dyrevelferd i forberedelsen og utførelsen av dyreforsøk og skal redegjøre for nødvendigheten av forsøket overfor ansvarlige tilsynsmyndigheter.
15. Forskeren skal innrette sin forskning slik at anvendelsen av forskningsresultatene ikke strider mot grunnleggende krav til dyrevelferd.
16. Når det kan settes spørsmålstegn ved forskerens dyreforskning ut fra etiske hensyn, skal forskeren søke en uavhengig etisk komité om en vurdering.

Forhold til tradisjonelle og alternative kunnskapskilder

17. Forskeren bør, der hvor det er naturlig, søke å integrere og respektere alternative kunnskapskilder – slik som tradisjonell kunnskap.
18. Forskeren bør der hvor det er naturlig, søke å bruke deltakende metoder.

Åpenhet, oppdragsforskning og interessekonflikter

19. Forskeren har ansvar for å sikre åpenhet og vitenskapelig kvalitet i oppdragsforskning.
20. Forskeren skal være åpen om mulige interessekonflikter.

Varsling og etisk ansvar

21. Når forskeren i sitt arbeid kommer i konflikt med det han eller hun oppfatter som sitt generelle samfunnsansvar, skal forskeren ha mulighet og etter omstendighetene plikt til å opptre som varsler («whistle-blower») overfor offentligheten.
22. Forskningsinstitusjoner skal ha uavhengige mekanismer på plass som kan støtte ansatte i varslingssituasjoner.

Forskning og populærvitenskapelig formidling

23. Forskningsinstitusjoner bør ha klare rutiner på plass som gjør populærvitenskapelig formidlingsvirksomhet og deltakelse i forskningsrelaterte samfunnsdebatter til meritterende virksomheter for forskerne.
24. Forskeren bør gjøre aktivt bruk av ulike egnede formidlingsformer til å nå fram til relevante brukergrupper med informasjon om forskningsfunn.

Forslag til en vitenskapsed

Jeg vil utøve min virksomhet som forsker redelig og sannferdig. Jeg skal bruke mine vitenskapelige kunnskaper og ferdigheter til beste for menneskeheten og for en bærekraftig utvikling. Jeg skal vise respekt for dyr og natur. Jeg skal handle i overensstemmelse med forskningsetikken, og jeg skal ikke tillate at hensyn bygget på ideologi, religion, etnisitet, fordommer eller materielle fordeler overskygger mitt etiske ansvar som forsker.

RETNINGSLINJER

Forskningsetikk

På samme måte som etikk dreier seg om visjonen om det gode liv, dreier forskningsetikk seg om visjonen om den gode kunnskapen. Begrepet «forskningsetikk» viser til et mangfoldig sett av verdier, normer og institusjonelle ordninger som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet.

Etikken kan operasjonaliseres som god forskningspraksis. En god forskningspraksis innebærer at forskningsformål ikke bryter med allmenn moral, etikk og respekt for individets verdighet. God forskningspraksis innebærer også at forskeren respekterer gjeldende forskningsetiske regelverk og prinsipper. Både forskeren og forskningsinstitusjonen har ansvar for å legge til rette for og utøve god forskningspraksis.

Feltet forskningsetikk inneholder mange elementer. Forskingen har et grunnleggende ethos, nemlig sannhetssøken. Samtidig understreker forskningsetikken at forskning har et videre samfunnsansvar. Forskingsetikken dreier seg også om relasjonen forskere i mellom, og relasjonen mellom forskere og andre mennesker. I tillegg kan forskning ha konsekvenser for dyr og miljø. Disse retningslinjene søker å dekke alle disse elementene for alle som befatter seg med forskningsvirksomhet.

Forskningens overordnede forpliktelser

De overordnede normene for forskning kan formuleres som åpenhet, kvalitet og etterrettelighet.¹ I tillegg finnes det innenfor FN-systemet mange prinsipper og deklarasjoner som forskere bør være kjent med og overholde. Dette gjelder blant annet menneskerettighetskonvensjonene, prinsippene om bærekraftig utvikling og konvensjoner om ivaretagelse av fred og demokrati. Det finnes også internasjonale avtaler med direkte henvisninger til forskningsetikk. Eksempelvis ble det under UNESCOs verdenskonferanse om vitenskap og bruk av vitenskapelig kunnskap (World Conference on Science, 2000) formulert en erklæring og laget en handlingsplan for behandling av vitenskapelige utfordringer som verdenssamfunnet står overfor i dag. Herunder ligger også etiske utfordringer for vitenskapen. I paragraf 75 fra verdenskonferansen anbefales det at vitenskapelige institusjoner formulerer etiske retningslinjer for arbeidet sitt. Forskere og forskningsinstitusjoner bør være kjent med slike deklarasjoner og konvensjoner.

¹ Se for eksempel kap. 3 i *Forskningsetiske komiteer (2003)*, *Oppdragsforskning: åpenhet, kvalitet, etterrettelighet*.

De fem første retningslinjene summerer forskningens overordnede forpliktelser overfor menneskeheten:

1. Forskningen skal være i overensstemmelse med menneskerettighetene.

Forskningen må ikke bryte med de rettighetene som er nedfelt i internasjonale konvensjoner om sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter.

2. Forskningen skal være i overensstemmelse med bærekraftig utvikling og respekt for miljøet.

Dette innebærer at forskningen bl.a. skal bidra til å bevare biologisk mangfold og være i overensstemmelse med føre-var-prinsippet. Man skal vise forsiktighet med forskningsvirksomhet som kan ha store negative konsekvenser for miljøet eller mennesker, selv om det ikke er etablert full sikkerhet om forekomsten av disse konsekvensene.

3. Forskningen skal bidra til fred.

Forskningen skal skape gjensidig individuell, nasjonal og internasjonal sikkerhet. Forskningen må ikke bryte med internasjonale konvensjoner som skal trygge fred.

4. Forskningen skal bidra til og ta del i demokratisk utvikling.

Forskningen må ikke være av en slik art at den svekker demokratiske beslutninger eller demokratisk utvikling. Forskningen skal bidra til en felles kollektiv kunnskapsbygging. Der vitenskapelig og teknologisk utvikling kan misbrukes til å svekke individenes selvbestemmelse, menneskeverd og demokratiske rettigheter skal forskere bestrebe seg på å hindre og ikke bli delaktige i slik misbruk av forskning.

5. Forskningen skal bidra til større global rettferdighet i fordeling av goder ved formidling av kunnskap.

Forskningsresultater og deres anvendelse skal deles med samfunnet i sin helhet, både nasjonalt og internasjonalt og spesielt med utviklingsland. Kunnskap om forskning skal som hovedregel gjøres tilgjengelig for alle. Forskere har et etisk ansvar for å formidle kunnskap til kunnskapsmessige svake land, grupper og parter der den kan gjøre en forskjell i forhold til fordelingskjevheter.

God forskningspraksis

De neste fire retningslinjene handler om hvordan forskningsetikk kan utøves gjennom god forskningspraksis.

6. Forskeren og forskningsinstitusjonen har ansvar for å utøve sannferdig forskningspraksis.

Redelighet, sannferdighet og etterrettelighet er grunnleggende forskningsetiske krav. Forskningen skal ikke skjule, fordreie eller forfalske noe, dette være seg i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning. I henhold til Forskningsetikkloven kan saker framlegges for Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning.

Uredelighet må imidlertid skilles fra feil i forskningen ved at uredelighet innebærer en bevisst vilje til å fordreie virkeligheten. Forskere som oppdager eller blir gjort oppmerksom på feil i sin forskning, skal innrømme feilen, rette den opp og sørge for at konsekvensene av feilen blir minimale. Det er også uredelig å framsette som resultater noe forskeren vet eller burde vite at det ikke er dekning for i data eller teori, eller å unnlate å legge fram viktig ny kunnskap. Den enkelte forsker har et selvstendig ansvar for å ikke akseptere uredelig forskningspraksis, verken på egne eller andres vegne. Forskeren har ansvar for å respektere andres forskningsresultater og å utøve god henvisningspraksis.

Dette innebærer at:

- a) Forskere og forskningsinstitusjoner ikke aksepterer vitenskapelig uredelighet, verken som forfalskning, manipulasjon eller selektiv beretning av data av egen eller andres forskning.
- b) Forskere og forskningsinstitusjoner ikke tolererer plagiering av forskning.
- c) Forskere og forskningsinstitusjoner gjør data tilgjengelig for andre til etterprøving etter en viss periode.
- d) Forskere gir balanserte og sannferdige framstillinger av andres forskning.
- e) Institusjonen skal ha retningslinjer og rutiner for oppbevaring av forskningsdata på en slik måte at de kan hentes fram, også etter at forskeren har avsluttet sitt arbeidsforhold ved institusjonen.

7. Forskeren har et individuelt ansvar for egen forskningsvirksomhet, forskningstema og metode, så vel som for kvalitet i resultater.

Forskeren har ansvar for å foreta en kritisk vurdering av hvorvidt egen forskning direkte eller indirekte vil kunne komme samfunnet til gode. Forskeren har et selvstendig ansvar for at forskningen direkte eller indirekte vil kunne komme samfunnet til gode og for å sikre at den ikke gjør skade. Forskeren har derfor plikt til å være kritisk overfor valg av tema og forskningsstrategi.

Dette innebærer at:

- a) Forskeren har en kritisk bevissthet om temavalg i forhold til mål, verdier og etikk.
- b) Forskerens valg av metode står i et fornuftig forhold til forskningens mål og ressursbruk.
- c) Forskeren viser åpenhet i all rapportering.
- d) Forskeren utsetter seg for fagfellevurdering og annen form for kvalitetssikring.

8. Forskeren skal respektere andre forskeres bidrag og følge standarder for forfatterskap og samarbeid.

Forskeren skal følge god publiseringspraksis. Æresforfatterskap er uakseptabelt. Rettmessig forfatterskap oppfattes som definert ved tre kriterier²:

- a) Alle skal ha gitt et betydelig direkte akademisk bidrag til i det minste to av de fire komponenter i et typisk forskningsprosjekt:
 - i. Konsept *eller* design
 - ii. Datainnsamling og bearbeidelse av data
 - iii. Analyse og tolkning av data
 - iv. Skriftlig utforming av substansielle deler av arbeidet
- b) For det andre skal alle kritisk ha gjennomgått ulike utkast og godkjenne den siste versjonen.
- c) For det tredje skal alle være i stand til å forsvare arbeidet i sin helhet (om enn ikke nødvendigvis alle tekniske detaljer).

² Se <http://www.britisoc.co.uk/publications/20>. Det er også vanlig å vise til Vancouver-konvensjonen for retningslinjer om forfatterskap, <http://www.icmje.org>.

God publiseringspraksis innebærer at:

- a) Forskeren oppgir alle kilder og respekterer andres originale bidrag ved henvisning.
- b) Forskeren avklarer individuelle ansvarsforhold i gruppearbeid og avklarer regler for medforfatterskap. Medarbeidere som har bidratt vesentlig til arbeidet, skal ikke utelates som medforfattere.
- c) Forskeren respekterer andres rett til å disponere egne data til egen forskning innenfor en rimelig tid (som vanligvis er 1–2 år). Når vedkommende ikke gjør bruk av disse data innen den tid, kan de brukes til annen forskning med henvisning til kilden.
- d) Forskeren som fagfelle følger følgende regler: i) forskeren skal trekke seg som sakkyndig (reviewer) hvis hun eller han har vært i sterk konflikt med vedkommende forfatter, eller står i en direkte samarbeids- eller konkurranserelasjon med forfatteren. ii) Forskeren skal tilkjenne begrensningene i sin kompetanse der det er nødvendig.

9. Forskeren skal i sin forskningsvirksomhet følge nasjonale og internasjonale reguleringer fastsatt for å ivareta etiske og sikkerhetsmessige hensyn.

God forskningspraksis innebærer å følge nasjonale lover og reguleringer, så vel i hjemlandet som i utlandet. Det innebærer også at forskeren nøye vurderer hvorvidt det er etisk forsvarlig å følge lover og reguleringer i utlandet dersom de har andre etiske standarder enn i hjemlandet.

Dette innebærer at:

- a) Forskere søker nasjonale tillatelser for prosjekter der det er påkrevd.
- b) Forskere respekter pålagte nasjonale sikkerhetsstandarder for laboratorier og skolerer seg selv og andre i håndtering av utstyr.
- c) Forskere ikke plasserer deler av sin forskning i andre land kun fordi det er lavere etiske eller sikkerhetsmessige standarder der enn hjemme.
- d) Forskere informerer finansierende institusjoner om eventuelt avvikende etiske eller sikkerhetsmessige standarder i de land der forskningen utføres.

Usikkerhet, risiko og føre-var-prinsippet

Forskning kan ha omfattende helse-, samfunnsmessige eller økologiske konsekvenser. Det er derfor viktig at usikkerhet og risiko som ofte følger med når forskning blir praktisk og konkret, ikke neglisjeres, og at beslutningstakere som bruker vitenskapelig kunnskap får en god forståelse av kunnskapen i sin kontekst.

10. Forskeren skal få klart fram hvilken grad av sikkerhet og presisjon forskningsresultatene kjennetegnes av. Spesielt skal forskeren være nøye med å klargjøre funnenes relative sikkerhets- og gyldighetsområde, og forskeren skal bestrebe seg på å påpeke eventuelle risiko- og usikkerhetsmomenter som kan ha betydning for eventuelle anvendelser av forskningsfunnene.

Tradisjonelt er forskere vant med å framstille kunnskapskrav kritisk og i kontekst. Forskere er imidlertid ikke så vant med å gi framstillinger av risiko- og usikkerhetsmomenter. Å formidle et klart bilde av den relative sikkerheten og gyldigheten av kunnskapen er del av forskerens etiske ansvar og streben etter objektivitet. Der hvor det er mulig, bør forskere også benytte seg av egnete metoder for å framstille usikkerhet i forskningen³. Forskningsinstitusjonene har en forpliktelse for at slike metoder formidles til sine ansatte og studenter.

11. Der hvor det foreligger plausibel, men usikker kunnskap om at en teknologisk anvendelse eller en utvikling av et forskningsfelt kan føre til etisk uakseptable konsekvenser for helse, samfunn eller miljø, skal forskere innen det angjeldende forskningsfeltet bestrebe seg på å bidra med kunnskap som er relevant for anvendelsen av føre-var-prinsippet.

Dette innebærer at forskeren skal samarbeide med andre relevante parter i anvendelse av føre-var-prinsippet. Føre-var-prinsippet defineres her på følgende måte: «Når menneskelige aktiviteter kan føre til moralsk uakseptabel skade som er vitenskapelig rimelig, men usikker, skal man foreta handlinger for å unngå eller minske slik skade.»⁴ Dette prinsippet er viktig for store deler av den naturvitenskapelig-teknologiske forskning, og forskere har et medansvar for å legge forholdene til rette for vurderinger i forhold til føre-var-prinsippet.

³ For nyere metodiske utviklinger vedrørende vitenskapelig usikkerhet, se for eksempel www.nusap.net.

⁴ Definisjonen er hentet fra UNESCO – COMEST (2005) som forklarer dette videre: «*Moralsk uakseptabel skade* referer til skade for mennesker eller miljøet, det vil si: trussel mot menneskers liv eller helse; alvorlig eller i praksis irreversibel; skjevt fordelt for nåværende eller framtidige generasjoner; pålagt uten å ta tilstrekkelig hensyn til de berørtes menneskerettigheter. Vurderingen om *rimelighet* bør være forankret i vitenskapelig analyse. Slik analyse bør være kontinuerlig slik at man kan foreta stadig revisjon av handlingene. *Usikkerhet* kan gjelde, men bør ikke være begrenset til, kausalitet eller omfanget av den mulige skaden. *Handlinger* er inngrep som er foretatt før skade har skjedd og som søker å unngå eller minske skaden. Man bør velge handlinger som er proporsjonale til alvorligheten av den potensielle skaden, og det skal tas hensyn til deres positive og negative konsekvenser, og til en vurdering av de moralske implikasjonene av både handling og ikke-handling. Valget av handling bør være resultat av en deltagende prosess.» (UNESCO – COMEST, 2005, s.9, vår oversettelse)

Beskyttelse av forsøkspersoner

Til tross for at åpenhet er en sterk norm i forskningen, finnes det også områder der det er behov for å sikre studieobjektene anonymitet. Dette gjelder spesielt der hvor informasjon om personer er sensitiv og kan medføre uheldige konsekvenser for studieobjektet.

12. Forskeren skal respektere kravet om informert samtykke

Når forskningen involverer mennesker som forskningsobjekt, skal forskeren følge reglene for informert samtykke. Informert samtykke betyr at personen orienteres i en forståelig form om alt som angår hans eller hennes deltakelse i forskningsprosjektet. Det bør søkes råd av en regional eller nasjonal forskningsetisk komité dersom det foreligger tvil om behov for eller utforming av informert samtykke. Alminnelige krav til informert samtykke innebærer at forskeren forsikrer seg om at den eller de som deltar i forskningen⁵:

- a) Er kompetente og forstår hensikten med prosjektet og konsekvensene ved deltakelse.
- b) Kan vurdere sin egen situasjon.
- c) Kan foreta en selvstendig og frivillig avgjørelse om man vil delta på grunnlag av informasjon og egne preferanser og verdier.
- d) Frivillig kan kommunisere sin avgjørelse.

13. Forskingen skal sikre personvernet til studieobjektene.

Opplysninger om personer som deltar i forskningsprosjekt skal håndteres med forsiktighet. Forskeren skal informere om hvordan opplysningene vil beskyttes og oppbevares. Forskeren skal også gi dem som ønsker det, konfidensialitet eller anonymitet. *Konfidensialitet* innebærer at opplysninger og materiale blir aidentifisert, dvs. at ingen utenforstående får vite hvem som har gitt hvilke data til forskeren. Dette gir forskeren selv en mulighet til å koble personer og data. Ved *anonymitet* vet heller ikke forskeren hvilket individ opplysninger og materiale stammer fra.

Dette innebærer at forskeren respekterer personvernet i form av aidentifisering eller anonymisering av forsøksdata.

⁵ Se Ruyter 2003.

Beskyttelse av dyr i forskning

En del naturvitenskapelig-teknologisk forskning involverer dyr. Det er akseptert at også dyr er moralske objekter som fortjener respekt. Dyrevelferd tjener som samlekategori for en rekke moralske hensyn overfor dyr. Hensyn til dyrevern er også regulert i den relevante lovgivningen⁶.

Forskning angår dyr på minst to måter: enten som forsøksdyr i en forskningsprosess eller som gjenstand for selve forskningen (særlig i veterinærmedisin, agri- og akvakultur). Begge måter skal begrunnes ut fra etiske hensyn. Det er imidlertid akseptert at forsøksdyr kan utsettes for redusert dyrevelferd og for større risiko i forhold til vanlige produksjonsdyr, når forskningen tjener viktige mål og dyreforsøk er nødvendig for å oppnå målene.

14. Forskeren skal utøve aktsomhet og respekt for dyrevelferd i forberedelsen og utførelsen av dyreforsøk, og skal redegjøre for nødvendigheten av forsøket overfor ansvarlige tilsynsmyndigheter.

Dette innebærer at:

- a) Det foretas en nøye vurdering av de klassiske tre R'ene for dyreforsøk («Reduce, Refine, Replace»)⁷.
- b) Forskeren samarbeider med de ansvarlige tilsynsmyndighetene og avventer tillatelse til utføringen av forskning som involverer forsøksdyr.
- c) Forskeren samarbeider med de ansvarlige tilsynsmyndighetene og følger gjeldende lovverk og retningslinjer ved bruk av forsøksdyr.

15. Forskeren skal innrette sin forskning slik at anvendelsen av forskningsresultatene ikke strider mot grunnleggende krav til dyrevelferd.

Et eksempel her er at forskning innrettet mot avlsarbeid for produksjonsdyr, det være seg med tradisjonelle selektive metoder eller med bioteknologiske metoder, ikke skal medføre kompromisser på dyrevelferd. I noen få tilfeller kan eventuelle periodevise unntak begrunnes med at dyrene fyller en viktig veterinær- eller humanmedisinsk funksjon.

⁶ Se Lov om dyrevern, 1974, særlig kap. IV, samt Forskrift om forsøk med dyr; se: <http://www.lovdata.no/all/nl-19741220-073.html>.

⁷ Se: Russell, W.M.S., Burch, R.L. & Hume, C.W. (1992); se også: http://altweb.jhsph.edu/publications/humane_exp/het-toc.htm

Når det kan settes spørsmålstegn ved forskerens dyreforskning ut fra etiske hensyn, skal forskeren søke en uavhengig etisk komité om en vurdering.

Dyreetiske problemstillinger favner videre enn spørsmål om smerte og lidelse. Myndigheter og forskningsinstitusjoner skal påse at det finnes egnete utvalg og organer som har kompetanse og kapasitet til å vurdere også slike dyreetiske problemstillinger i forbindelse med forskning.

Forhold til tradisjonelle og alternative kunnskapskilder

Tradisjonell kunnskap er et kumulativt sett av kunnskaper, ferdigheter, praksis og framstillinger som er opprettholdt og utviklet av folk med lang erfaring i samhandling med naturen.

Det er et sett av oppfatninger som er lokalitets- og situasjonsbetinget, basert på personlige erfaringer knyttet til en sosial gruppe med forholdsvis homogene interesser og livsomstendigheter, og videreformidlet via tradisjoner og personlig kontakt, der informan-tenes troverdighet og erfaringsbakgrunn utgjør den kritiske terskelen for aksept⁸.

Tradisjonell kunnskap blant urbefolkninger er av denne typen, men vi finner slik tradisjonell kunnskap i et hvert samfunn. Selv om disse kunnskapsformene ikke møter de vanlige standarder for vitenskapelig kunnskap, kan de være et nyttig supplement når vitenskapelig eller teknologisk kunnskap blir anvendt i praksis. Betydningen av tradisjonelle kunnskapssystemer anerkjennes i stadig økende grad i vitenskapelige kretser⁹.

I tillegg har flere internasjonale organisasjoner og institusjoner, bl.a. FN¹⁰ og Arktisk Råd vektlagt respekten for og bruken av urfolks og tradisjonelle kunnskaper i miljøforskning.

Det er derfor bl.a. i møte med slike alternative kunnskapskilder, at anvendt vitenskap og teknologi bør søke å engasjere brukere i en gjensidig dialog. Gjennom deltakende metoder yter forskningen samtidig den nødvendige respekt for det mangfold av verdenssyn som kjennerteget et hvert samfunn.

⁸ Fra kap 6 i: Kaiser 2000.

⁹ Således heter det i § 26 av Declaration on Science and the Use of Scientific Knowledge (World Conference on Science 2000): «tradisjonelle og lokale kunnskapssystemer som dynamisk uttrykk for å oppfatte og forstå verden på, kan være – og historisk sett har vært – et verdifullt bidrag til vitenskap og teknologi, og det er nødvendig å bevare, beskytte, undersøke og videreformidle denne kulturelle arven og empiriske kunnskapen» (vår oversettelse).

¹⁰ <http://www.ohchr.org/english/issues/indigenous/docs/declaration.doc>

17. Forskeren bør der hvor det er naturlig, søke å integrere og respektere alternative kunnskapskilder slik som tradisjonell kunnskap

Mye av dagens kunnskap er bygget på lekkunnskap. Lokal kunnskap kan i mange tilfeller utdype og forbedre forskningsresultatene ettersom den er basert på lang tids erfaring. Det er derfor viktig at forskere søker å integrere denne kunnskapen i anvendt forskning.

Dette innebærer at:

- a) Når vitenskapelig kunnskap eller teknologi kommer til anvendelse, bør forskeren være åpen for en eventuell nyttiggjøring av relevant folkelig kunnskap.
- b) Forskere som direkte anvender eller bygger sin forskning på kilder fra folkelig kunnskap som gjerne er ervervet gjennom generasjoner, har plikt til å respektere både den økonomiske og kulturelle verdien av denne. I den grad slik forskning fører til økonomisk utbytte bør en rettferdig fordeling av gevinsten tilgodese disse kunnskapskilder.

18. Forskeren bør der hvor der er naturlig, søke å bruke deltakende metoder

Deltakende metoder kan gi mulighet til ytterligere fordypning i studieobjektet og tilføre kunnskap som ellers ville være lukket for en utenforstående. Mange deler av anvendt forskning er avhengig av at kunnskap blir integrert ved og tilrettelagt for spesielle brukergrupper.

Dette innebærer at:

- a) Forskere fører en åpen dialog med brukere.
- b) Forskere utnytter egnede metoder for å sikre deltakelse av berørte grupper.

Åpenhet, oppdragsforskning og interessekonflikter

Åpenhet er et mål i forskningen, men med større grad av oppdragsforskning og ekstern finansiering av forskningsprosjekter kan dette prinsippet svekkes av økte interessekonflikter. Spesielt der det er interessekonflikter, har prosjektleder plikt til å publisere eller på annen måte offentliggjøre forskningsresultatene på en objektiv og etterrettelig måte.

Når forskning foretas på oppdrag av eksterne oppdragsgivere, hvor det er oppdragsgiveren som vanligvis bestemmer innhold og tematisk avgrensning i forskningen, kan det oppstå en rekke konflikter som kan berøre selve forskningen eller formidlingen av den¹¹.

¹¹ Se Forskningsetiske komiteer, 2003.

Det er utarbeidet en mal¹² for standardkontrakt for oppdragsforskning. Oppdragsforskning bør baseres på eksplisitte kontraktavtaler mellom oppdragsgiver og forskningsutførende institusjon.

19. Forskeren har ansvar for å sikre åpenhet og vitenskapelig kvalitet i oppdragsforskning.

Dette innebærer vanligvis at:

- a) Forskeren har det overordnede ansvar når det gjelder spørsmål om metode, datainnsamling og tolkning av funnene.
- b) Forskningen skal være basert på mest mulig åpenhet.
- c) Forskningsfunnene gjøres tilgjengelig for andre forskere.
- d) Når det er avtalt en tidsbegrenset eksklusiv bruksrett for oppdragsgiveren, har forskerens ansvar for å påse at forskningsfunnene gjøres offentlig deretter.
- e) Det ikke bør være noen tidsmessig ubegrenset eksklusiv bruksrett av forskning.

20. Forskeren har plikt til å være åpen om mulige interessekonflikter

Åpenhet i forskningen og om forskerrollen er viktig for å sikre forskningsmessig kvalitet. Forskere som er tilknyttet f. eks politiske eller religiøse interesser og forskere som påtar seg oppdrag fra industri eller myndigheter, kan være med på å skape usikkerhet omkring forhold som kan ha påvirket forskningens resultater. Åpenhet om ulike roller og andre eksterne tilknytninger som forskeren har, kan på den andre siden være med på å skape større trygghet for at forskningsresultatene er uavhengige og pålitelige.

Dette innebærer at:

- a) Forskeren legger fram til innsyn informasjon om relevante økonomiske forhold.
- b) Forskeren legger fram til innsyn aktuelle verv og annet arbeid i politiske, religiøse eller andre verdibaserte foreninger som kan tenkes å påvirke forskningen.
- c) Når det oppstår mulig konflikt mellom ulike roller, skal forskeren klargjøre i hvilken grad han eller hun taler ut fra forskerrollen eller ut fra andre roller.

¹² <http://www.etikkom.no/retningslinjer/oppdrag/index.txt/view>

Varsling og etisk ansvar

Noen ganger kan det oppstå konflikter mellom den enkelte forsker og overordnede instanser eller personer. Dette er spesielt problematisk når konflikten oppstår fordi forskeren anser det som sin etiske plikt å fungere som varsler, noen ganger imot råd fra overordnede instanser eller personer.

Slike varslingssituasjoner kan gjelde interne forhold i forskningen, slik som for eksempel vitenskapelig redelighet, eller forhold av samfunnsmessig betydning. I og med at slik varsling er basert på skjønsmessige vurderinger, er det ofte grunnlag for uavklarte konflikter. Institusjonen må påse at varslers rettssvern ikke trues, slik det bl.a. er beskrevet i Arbeidsmiljølovens § 2-4.

Når forskeren i sitt arbeid kommer i konflikt med det han eller hun oppfatter som sitt generelle samfunnsansvar, skal forskeren ha mulighet og etter omstendighetene plikt til å opptre som varsler («whistle-blower») overfor offentligheten.

Dette innebærer konkret at forskeren må vurdere nøye:

- a) Mulighetene for å håndtere konflikten internt i organisasjonen.
- b) De mulige konsekvensene for seg selv, forskningsinstitusjonen og samfunnet som en slik varsling medfører, dersom den er korrekt, henholdsvis ikke korrekt.
- c) De mulige konsekvensene av å la være å varsle.
- d) De varslingskanaler som er best egnet til å minimere konflikter og optimalisere handling for å bøte på skaden.
- e) Om det er andre motiver bak varslingen som påvirker egen objektivitet.

22. Forskningsinstitusjoner har plikt til å ha uavhengige mekanismer på plass som kan støtte ansatte i varslingssituasjoner.

Det er viktig at alle involverte parter i en varslingssituasjon blir del av en nøytral prosess. Grunnlaget for konflikten skal granskes av et uavhengig organ, der varsleren beskyttes mot urimelige eller utidige reaksjoner.

Dette innebærer at:

- a) Forskningsinstitusjoner har mekanismer på plass der slik uavhengig gransking av varslingskonflikter i institusjonen foretas.
- b) Slike mekanismer er kjent blant forskerne ved institusjonen.

Forskning og populærvitenskapelig formidling

Fordi forskning fyller ulike funksjoner, og siden forskeren også har et allment samfunnsansvar, bør formidling av forskning og deltakelse i aktuelle samfunnsdebatter rutinemessig være en del av forskningsvirksomheten.

Hvor mye forskningsformidling man kan forvente av den enkelte forsker, vil variere mellom fagfelt og problemstilling. Man bør likevel kunne forvente at formidling settes på dagsorden hos den enkelte forsker og ved de ansvarlige forskningsinstitusjoner.

23. Forskningsinstitusjoner bør ha klare rutiner på plass som gjør populærvitenskapelig formidlingsvirksomhet og deltakelse i forskningsrelaterte samfunnsdebatter til meritterende virksomheter for forskerne.

Dette innebærer at:

- a) Allmenn forskningsformidling blir et standardkriterium i enhver evaluering av forskningsmiljøer.
- b) Det finnes et system der forskningsformidling teller med blant de meritterende egenskaper ved ansettelse og forfremmelse av forskere.

24. Forskeren bør gjøre aktivt bruk av ulike egnede formidlingsformer til å nå fram til relevante brukergrupper med informasjon om forskningsfunn.

Dette innebærer at:

- a) Forskeren utvikler rutiner der forskningens relevans for ulike brukergrupper og samfunnet som helhet vurderes.
- b) Forskere bør løpende vurdere hvorvidt egen forskning egner seg til formidling til et bredere akademisk eller ikke-vitenskapelig publikum og følge opp med egnede tiltak.

Forslag til en vitenskapsed

Forskningsetiske retningslinjer bør være kjent i forskermiljøer og bør spesielt nå de som tas opp i forskersamfunnet ved avlagt doktorgradsprøve. De bør dessuten innebære en viss personlig forpliktelse av den enkelte forskeren. Det foreslås derfor at forskningsinstitusjoner vurderer hvorvidt det kan være rimelig å be hver enkelt å avlegge en etisk vitenskapsed ved avlagt doktorgradsprøve. Et eksempel på dette er den Hippokratiske eden i medisinerutdannelsen. Retningslinjene innbefatter derfor et forslag til en slik forskningsetisk ed:

Jeg vil utøve min virksomhet som forsker redelig og sannferdig. Jeg skal bruke mine vitenskapelige kunnskaper og ferdigheter til beste for menneskeheten og for en bærekraftig utvikling. Jeg skal vise respekt for dyr og natur. Jeg skal handle i overensstemmelse med forskningsetikken, og jeg skal ikke tillate at hensyn bygget på ideologi, religion, etnisitet, fordommer eller materielle fordeler overskygger mitt etiske ansvar som forsker.

Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT)

Tromsø, 8. mai 2007.

Referanser:

Forskningsetiske komiteer, 2003, Oppdragsforskning: åpenhet, kvalitet, etterrettelighet, De nasjonale forskningsetiske komiteer: Oslo

ICSU 2002, Report of the Study Group on Science and Traditional Knowledge, se: http://www.icsu.org/2_resourcecentre/RESOURCE_list_base.php4?rub=7.

Kaiser, M. 2000, Hva er vitenskap?, Universitetsforlaget: Oslo

NENT 1997, Føre-var-prinsippet: mellom forskning og politikk, De nasjonale forskningsetiske komiteer: Oslo

NESH 1999, Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora, 15.februar 1999 (endringer 24.september 2003; ny revisjon 2005).

Russell, W.M.S., Burch, R.L. & Hume, C.W. (1992), The Principles of Humane Experimental Technique, new edition (original 1959), Universities Federation for Animal Welfare (UFAW).

Ruyter, K. (red.) 2003, Forskningsetikk – Beskyttelse av enkeltpersoner og samfunn, Gyldendal Akademisk: Oslo

UNESCO – COMEST, 2005, The Precautionary Principle, Report, UNESCO: Paris, se også <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001395/139578e.pdf>;

Vancouver konvensjon, se: <http://www.icmje.org/index.html>

World Conference on Science, 2000, Science for the Twenty-First Century – A New Commitment, UNESCO: Paris / London; se: <http://www.unesco.org/science/wcs/>.

KONTAKTINFORMASJON:

Forskningsetiske komiteer

Prinsensgate.18

Postboks 522 Sentrum

0105 Oslo

Tlf.: 23 31 83 00

Faks: 23 31 83 01

www.etikkom.no

FORSKNINGSETISKE KOMITEER

DE NASJONALE FORSKNINGSETISKE KOMITEER har fått sitt mandat fra Kunnskapsdepartementet. Komiteenes oppgave er å opplyse om og gi råd i forskningsetiske spørsmål. De skal stimulere til debatt om saker som har betydning både for forskersamfunnet og for befolkningen generelt. Komiteene er administrativt tilknyttet Norges Forskningsråd.

NENT

*Den nasjonale forskningsetiske komité
for naturvitenskap og teknologi*

Prinsens gate 18
Postboks 522 Sentrum
0105 Oslo

Tlf.: 23 31 83 00

Faks: 23 31 83 01

www.etikkom.no

Helsinkideklarasjonen (engelsk fulltekst)

Av De nasjonale forskningsetiske komiteene

Publisert: 06. april 2009. Sist oppdatert: 15. april 2013.

Illustrasjonsfoto: Shutterstock

Etiske prinsipper for medisinsk forskning som omfatter mennesker.
Utarbeidet av Verdens legeförening. Sist revidert oktober 2008.

Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects

Adopted by the 18th WMA General Assembly, Helsinki, Finland, June 1964, and amended by the:
29th WMA General Assembly, Tokyo, Japan, October 1975
35th WMA General Assembly, Venice, Italy, October 1983
41st WMA General Assembly, Hong Kong, September 1989
48th WMA General Assembly, Somerset West, Republic of South Africa, October 1996
52nd WMA General Assembly, Edinburgh, Scotland, October 2000
53rd WMA General Assembly, Washington 2002 (Note of Clarification on paragraph 29 added)
55th WMA General Assembly, Tokyo 2004 (Note of Clarification on Paragraph 30 added)
59th WMA General Assembly, Seoul, October 2008

A. INTRODUCTION

1. The World Medical Association (WMA) has developed the Declaration of Helsinki as a statement of ethical principles for medical research involving human subjects, including research on identifiable human material and data. The Declaration is intended to be read as a whole and each of its constituent paragraphs should not be applied without consideration of all other relevant paragraphs.
2. Although the Declaration is addressed primarily to physicians, the WMA encourages other participants in medical research involving human subjects to adopt these principles.
3. It is the duty of the physician to promote and safeguard the health of patients, including those who are involved in medical research. The physician's knowledge and conscience are dedicated to the fulfilment of this duty.
4. The Declaration of Geneva of the WMA binds the physician with the words, "The health of my patient will be my first consideration," and the International Code of Medical Ethics declares that, "A physician shall act in the patient's best interest when providing medical care."
5. Medical progress is based on research that ultimately must include studies involving human subjects. Populations that are underrepresented in medical research should be provided appropriate access to participation in research.

6. In medical research involving human subjects, the well-being of the individual research subject must take precedence over all other interests.
7. The primary purpose of medical research involving human subjects is to understand the causes, development and effects of diseases and improve preventive, diagnostic and therapeutic interventions (methods, procedures and treatments). Even the best current interventions must be evaluated continually through research for their safety, effectiveness, efficiency, accessibility and quality.
8. In medical practice and in medical research, most interventions involve risks and burdens.
9. Medical research is subject to ethical standards that promote respect for all human subjects and protect their health and rights. Some research populations are particularly vulnerable and need special protection. These include those who cannot give or refuse consent for themselves and those who may be vulnerable to coercion or undue influence.
10. Physicians should consider the ethical, legal and regulatory norms and standards for research involving human subjects in their own countries as well as applicable international norms and standards. No national or international ethical, legal or regulatory requirement should reduce or eliminate any of the protections for research subjects set forth in this Declaration.

B. BASIC PRINCIPLES FOR ALL MEDICAL RESEARCH

11. It is the duty of physicians who participate in medical research to protect the life, health, dignity, integrity, right to self-determination, privacy, and confidentiality of personal information of research subjects.
12. Medical research involving human subjects must conform to generally accepted scientific principles, be based on a thorough knowledge of the scientific literature, other relevant sources of information, and adequate laboratory and, as appropriate, animal experimentation. The welfare of animals used for research must be respected.
13. Appropriate caution must be exercised in the conduct of medical research that may harm the environment.
14. The design and performance of each research study involving human subjects must be clearly described in a research protocol. The protocol should contain a statement of the ethical considerations involved and should indicate how the principles in this Declaration have been addressed. The protocol should include information regarding funding, sponsors, institutional affiliations, other potential conflicts of interest, incentives for subjects and provisions for treating and/or compensating subjects who are harmed as a consequence of participation in the research study. The protocol should describe arrangements for post-study access by study subjects to interventions identified as beneficial in the study or access to other appropriate care or benefits.
15. The research protocol must be submitted for consideration, comment, guidance and approval to a research ethics committee before the study begins. This committee must be independent of the researcher, the sponsor and any other undue influence. It must take into consideration the laws and regulations of the country or countries in which the research is to be performed as well as applicable international norms and standards but these must not be allowed to reduce or eliminate any of the protections for research subjects set forth in this Declaration. The committee must have the right to monitor ongoing studies. The researcher must provide monitoring information to the committee, especially information about any serious adverse events. No change to the protocol may be made without consideration and approval by the committee.
16. Medical research involving human subjects must be conducted only by individuals with the appropriate scientific training and qualifications. Research on patients or healthy volunteers requires the supervision of a competent and

appropriately qualified physician or other health care professional. The responsibility for the protection of research subjects must always rest with the physician or other health care professional and never the research subjects, even though they have given consent.

17. Medical research involving a disadvantaged or vulnerable population or community is only justified if the research is responsive to the health needs and priorities of this population or community and if there is a reasonable likelihood that this population or community stands to benefit from the results of the research.

18. Every medical research study involving human subjects must be preceded by careful assessment of predictable risks and burdens to the individuals and communities involved in the research in comparison with foreseeable benefits to them and to other individuals or communities affected by the condition under investigation.

19. Every clinical trial must be registered in a publicly accessible database before recruitment of the first subject.

20. Physicians may not participate in a research study involving human subjects unless they are confident that the risks involved have been adequately assessed and can be satisfactorily managed. Physicians must immediately stop a study when the risks are found to outweigh the potential benefits or when there is conclusive proof of positive and beneficial results.

21. Medical research involving human subjects may only be conducted if the importance of the objective outweighs the inherent risks and burdens to the research subjects.

22. Participation by competent individuals as subjects in medical research must be voluntary. Although it may be appropriate to consult family members or community leaders, no competent individual may be enrolled in a research study unless he or she freely agrees.

23. Every precaution must be taken to protect the privacy of research subjects and the confidentiality of their personal information and to minimize the impact of the study on their physical, mental and social integrity.

24. In medical research involving competent human subjects, each potential subject must be adequately informed of the aims, methods, sources of funding, any possible conflicts of interest, institutional affiliations of the researcher, the anticipated benefits and potential risks of the study and the discomfort it may entail, and any other relevant aspects of the study. The potential subject must be informed of the right to refuse to participate in the study or to withdraw consent to participate at any time without reprisal. Special attention should be given to the specific information needs of individual potential subjects as well as to the methods used to deliver the information. After ensuring that the potential subject has understood the information, the physician or another appropriately qualified individual must then seek the potential subject's freely-given informed consent, preferably in writing. If the consent cannot be expressed in writing, the non-written consent must be formally documented and witnessed.

25. For medical research using identifiable human material or data, physicians must normally seek consent for the collection, analysis, storage and/or reuse. There may be situations where consent would be impossible or impractical to obtain for such research or would pose a threat to the validity of the research. In such situations the research may be done only after consideration and approval of a research ethics committee.

26. When seeking informed consent for participation in a research study the physician should be particularly cautious if the potential subject is in a dependent relationship with the physician or may consent under duress. In such situations the informed consent should be sought by an appropriately qualified individual who is completely independent of this relationship.

27. For a potential research subject who is incompetent, the physician must seek informed consent from the legally authorized representative. These individuals must not be included in a research study that has no likelihood of benefit for them unless it is intended to promote the health of the population represented by the potential subject, the research cannot instead be performed with competent persons, and the research entails only minimal risk and minimal burden.

28. When a potential research subject who is deemed incompetent is able to give assent to decisions about participation in research, the physician must seek that assent in addition to the consent of the legally authorized representative. The potential subject's dissent should be respected.

29. Research involving subjects who are physically or mentally incapable of giving consent, for example, unconscious patients, may be done only if the physical or mental condition that prevents giving informed consent is a necessary characteristic of the research population. In such circumstances the physician should seek informed consent from the legally authorized representative. If no such representative is available and if the research cannot be delayed, the study may proceed without informed consent provided that the specific reasons for involving subjects with a condition that renders them unable to give informed consent have been stated in the research protocol and the study has been approved by a research ethics committee. Consent to remain in the research should be obtained as soon as possible from the subject or a legally authorized representative.

30. Authors, editors and publishers all have ethical obligations with regard to the publication of the results of research. Authors have a duty to make publicly available the results of their research on human subjects and are accountable for the completeness and accuracy of their reports. They should adhere to accepted guidelines for ethical reporting. Negative and inconclusive as well as positive results should be published or otherwise made publicly available. Sources of funding, institutional affiliations and conflicts of interest should be declared in the publication. Reports of research not in accordance with the principles of this Declaration should not be accepted for publication.

C. ADDITIONAL PRINCIPLES FOR MEDICAL RESEARCH COMBINED WITH MEDICAL CARE

31. The physician may combine medical research with medical care only to the extent that the research is justified by its potential preventive, diagnostic or therapeutic value and if the physician has good reason to believe that participation in the research study will not adversely affect the health of the patients who serve as research subjects.

32. The benefits, risks, burdens and effectiveness of a new intervention must be tested against those of the best current proven intervention, except in the following circumstances:

- The use of placebo, or no treatment, is acceptable in studies where no current proven intervention exists; or
- Where for compelling and scientifically sound methodological reasons the use of placebo is necessary to determine the efficacy or safety of an intervention and the patients who receive placebo or no treatment will not be subject to any risk of serious or irreversible harm. Extreme care must be taken to avoid abuse of this option.

33. At the conclusion of the study, patients entered into the study are entitled to be informed about the outcome of the study and to share any benefits that result from it, for example, access to interventions identified as beneficial in the study or to other appropriate care or benefits.

34. The physician must fully inform the patient which aspects of the care are related to the research. The refusal of a patient to participate in a study or the patient's decision to withdraw from the study must never interfere with the patient-physician relationship.

35. In the treatment of a patient, where proven interventions do not exist or have been ineffective, the physician, after seeking expert advice, with informed consent from the patient or a legally authorized representative, may use an unproven intervention if in the physician's judgement it offers hope of saving life, re-establishing health or alleviating suffering. Where possible, this intervention should be made the object of research, designed to evaluate its safety and efficacy. In all cases, new information should be recorded and, where appropriate, made publicly available.

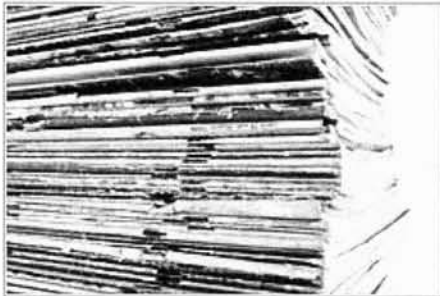
22.10.2008

FORSKNINGSETISKE KOMITEER

Vancouver-reglene

Av De nasjonale forskningsetiske komiteene

Publisert: 06. april 2009. Sist oppdatert: 24. september 2009.

Illustrasjonsfoto: Shutterstock

Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals. Retningslinjer utarbeidet av International Committee of Medical Journal Editors.

De fleste medisinske tidsskrift bruker disse retningslinjene for publisering av vitenskapelige artikler i sine blader. Konvensjonen gir både praktiske og etiske retningslinjer for forfattere.

[Oppdatert versjon finnes på International Committee of Medical Journal Editors' nettsted.](#)